

5107

9(47.925)

U-20

~~1909~~

ՄՕՅԻ ՄԱՊՐՕՅ

ԱՆԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐ

ԵՒ

ՔՄԱՀԱՃՈՅՔԻ ԶՈՀԵՐ

(88)

Քառասուն եւ ութ օր եզիպսոսի քան

47.925
20

Գ Ա Հ Ի Ր Է

1909

ՄՕՅԻ ՄԱՊՐՕՅ

9(47.925)

0-20

մ

ԱՆԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐ

ԵՒ

ՔՄԱՀԱՃՈՅՔԻ ԶՈՀԵՐ

Քառասուն եւ ութ օր եզիպսոսի քան

ԳԱՀԻՐԷ

1909

6540

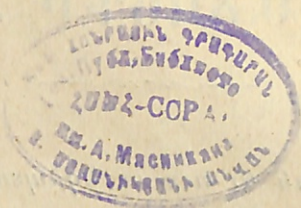
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Մարդկային ընկերության մեջ յաճախդեպ եղող ցաւալի պատահարներէն չէ զլխէս անցածը, այլ իր տեսակին մէջ եզական դժբաղդութիւն մը, պատահած օրէնք եւ արդարութիւնն սրբապղծող անարդար դատաւորներու կողմէ:

Կը հրաւիրեմ հանրութիւնը յուրջ ակնարկ մը նետելու գրեթէ բովանդակութեանը վրայ եւ նկարագրուած դեպքերու ընթացքին դասելով իսկ հարկ եղած վնիւր:

Առանց նկատի առնելու նիւթական քայքայեալ վիճակս, արժան համարեցի հրատարակել սոյն իրողութիւնները որպէս զի չար լեզուներ կարկամին եւ բուժին գայթակղեալ մտերը:

ՍՕՅԻ ՍԱՊՐՕՅ

776
39
9

2004

ԱՆԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐ

ԵՒ

ՔՄԱՀԱՃՈՅՔԻ ԶՈՀԵՐ

Քառասուն եւ ութ օր եղիպտոսի քանկս

Ա.

Ամէն ինչ որ մահացու մեղք կը կոչուի, ամէն ինչ որ կրօնի սրբութեան դէմ նախատինք, ազնուութեան, մարդասիրութեան, անկեղծութեան և վերջապէս արդարութեան դէմ ջլատիչ ոտնձգութիւն կը համարուի, դարերէ ի վեր ձաղիւած, արհամարհուած է իմաստասէրներու, օրէնսդէտներու և փիլիսոփաներու կողմէ :

Անյիշատակ պատմական ատեններէ սկսեալ մինչ ներկայ լուսաւորեալ ժամանակներ, թէ՛

ինչ զոհեր տուած է մարդկութիւնն արդարութեան համար. պատմութեամբ իսկ ճշգեւ անկարելի կը լինի շատ անգամ :

Հանրային աղէտները կը ծնին անարդար ժողովրդագիտի մը, բռնակալ վեհապետի մը պարզ քմահաճոյքներէն : Այս պարագային է որ, անիրաւուած մարդկութիւնը դիտակցութեան եկած՝ առանց յուսահատելու կը մղէ իր կռիւը, ըլլա՛յ մամուլով, ըլլա՛յ զինու զօրութեամբ, և կը տեսնենք որ, արդարութիւնը կուգայ տիրապետել օր մը և մարդոց նուիրական իրաւունքները կը ճշգուին :

Ասով հանգերձ, հանրութեան ճակատագիրը վարելու կոչուած օրինաց գործադիր մարմինները, որոնք նոյնիսկ կ'երգնուն յանուն ճշմարտութեան, չը կոխտտելու արդարութիւնը, շատ անգամ չեն գազրիր խաթարելով անոր նուիրականութիւնը, անձնական գձուձ հաշիւներով, չահամուլութեամբ, կաշառակերութեամբ և կողմնակցութեամբ կապտել մէկ կամ միւս կողմի արդար իրաւունքը :

Այս դասակարգիներն ալ պզտիկ բռնակալներն են որոնք իրենց սկզբունք ընտրած են մակարոյժ նկատումներով միշտ ճնշել տկարագոյնին : Ասոնք են որ անտանելի կը դառնան,

որովհետեւ ինչ որ կ'ընեն, ծածկուած կը մնայ հանրութեան աչքէն, ըստ որում անիրաւուածը, ի հարկին անզօր ու անձեռնհաս կը գտնուի իր ձայնը լսելի ընել տալու հանրային շրջանակներու մէջ և արդարութիւնը աղերսելու :

Այս դասակարգիները պիտի մնան ց'որչափ դարերը տեսն, դերբնական յեղափոխութեան մը հակամարտ ճիգերն իսկ չպիտի կարողանան հակադդելու ասոնց սադայելական ու դժոխային արարքներուն :

Արդ, հանրութեան հասարակ դասակարգի տկարագոյն մահկանացուները, որոնք զուրկ են նիւթական, բարոյական, ամեն կերպ պաշտպանութենէ, որբ, լքեալ ու անտերունջ, տարակոյս չկայ որ պիտի մնան միշտ կամայականութեան անիրաւուածներ, օրինաց մակաբոյժ վարիյներու քմահաճոյից միակ գոհեր :

Բ.

Դարերէ 'ի վեր, գերիշխան տիրապետող կառավարութեանց ձեռքի տակ ամէն կերպ հալածանքի ենթակայ հպատակ ազգերու մնացորդները ստրկութեան լուծէ ազատելու համար,

գէթ երկու չարեաց փոքրագոյնը նախամեծար համարելու դիտումով ստիպուած են թողուլ իրենց հայրենիքը, և փախչիլ, փախչիլ հեռո՛ւն որչափ կարելի է, ապաւինելով այս կամ այն կառավարութեան ու երկրին, ապրելակերպի պայմաններուն :

Տիեզերական այդ տարօրինակ խուճապի խաչաձևումի մէջ, Հայ ազգի փախուստի ճամբան ամենէն խոշոր համեմատութիւնն ստացած է, որովհետեւ հպատակ աղգերու մէջ, ամենէն խոշտանդութեամբ, ամենէն անիրաւութեամբ ու արիւնքամ ժողովուրդը Հայը եղած է. զարմանալին սա է թէ՛ Հայը, իր բնաշխարհէն դուրս ալ, ո՛չ նուազ զրկանքներու և դատաւրումի ենթարկուած է, ու ասոր պատճառը հայու ներքին անմիաբանութեան, իրարատեցութեան և միմեանց հանդէպ ընդհանրապէս սնուցած անհամակիր վերաբերումներու անպարտելի ոգին եղած է :

Նիւթական թէ՛ բարոյական ներքին պառակտումները միշտ անձնական դձուճ հաշիւներու արդիւնք, մեծ դեր խաղացած են հայու ներքին կեանքի մէջ, անոր գոյութեանը սպառնացող և զայն ուրիշ աղգերու քով ծաղու նշաւակ դարձնող ախուր ունակութիւններու հետ :

Ասոր ո՛չ ոք կրնայ հակառակը պնդել :

օրինակները մէջտեղ են պերճախօս, և արդիւնքը յայտնի :

Միւս պակասութիւնները ասոնց երկրորդական, երրորդական համեմատութիւններէն կը ծնին :

Ընթերցող հասարակութիւնը թերեւս զարմանայ առաջին առթիւ, այս բացատրութեանց համար, բայց վստահ եմ որ երբէք չպիտի վարանի ձայնակցիլ ինձ, երբ հաճի լուրջ ակնարկ մը նետել գրքոյիկիս բովանդակութեանը վրայ, հասու ըլլալու այն ամեն զրկանաց, տառապանքներուն, որոյ ենթակայ եղայ քառասուն և ութ օր անընդհատ եղիպտոսի տեղական բանտին մէջ, բռունցքի հարուածներու տակ արիւնջուայ, կրօնային-ամեն տեսակ սրբութեան գէժ եղած հայհուճներու ականջալուր, թուք և մարի մէջ : Իսկ այս ամէնը, արդարութեան դործագիր պաշտօնեայ ճանչցուած մարմիններու կողմէ՛ սոսկ դոհացնելու համար անարդար, անխիղճ մարդու մը պարզ քմահաճոյքը :

Գ.

Թէ ի՞նչ անցաւ զիսէս

Հայկական կոտորածի թուականին, Կ. Պօլսոյ Պապը Ալիի գէպքէն անմիջապէս վերջ, փախըստական հայ գաղթականներու շարքին մէջ եգիպտոս ապաստանեցայ, ազգականական և ընտանեկան կարեւոր անդամներու սպաննութեամբ անպաշտպան ու որբ մնալու համար :

Հայրենիքիս մէջ, ի Պօլիս, օրինական նըշանտուութեամբ ինձի համար խօսեցեալ երկտասարգը մեռած ըլլալով, այն թուականէն սրտակոտոր ու վշտահար օրոշած էի չ'ամուսնանալ, և որովհետեւ, կոտորածը իմ բաժինս ալ բերելով, ինչպէս վերը յիշեցի, խլած էր ինձմէ ընտանեկան և ազգականական մօտաւոր պարագաներս, որոնք միակ խնամատարներս էին, պարտաւորուած էի հարուստ ազգայիներու, հայրենիքէս ծանօթ փաշաներու և բրէններու տուններու մէջ փոքրիկ երեխաներու խնամատարութիւն ընել, կար կարել, ճերմակեղէն պատրաստել և ասոնց փոխարէն — տառապաղին և չարքաշ աշխատութեան մ'ի վարձ — հոգալ օրական սնունդիս և բնակութեանս ծախքերը, խիստ համեստ միջոցներու տակ :

Յարգ այս չարչարանքներու երկար ու միօրինակ շրջանը կը մնայնէր ինձ ու պարագան թէ՛ ուր որ գործեր էի, առանց աննշան բացառութեան հաւատարմութեամբ ու խոհեմ՝ գործունէութեամբ արժանացած էի համակրութեան ու դնահատուած նոյն իսկ նիւթական բաղասիկ վարձատրութեամբ, ասով հանգերձ, ո և է տեղէ մը գործէ ձեռքնիմափ ըլլալս կամովին հրաժարմամբ տեղի ունեցած է և աշխատածս բոլոր տուններէն ալ անաղարտ վարք, բարք ու հաւատարմութիւն հաստատող վկայականներ ստացած եմ, որոնք այսօր քովս պատրաստ են :

Ո՛չ նուազ ուշագրաւ պարագայ մ'է նաեւ թէ՛ անգործ օրերուս մէջ, տարիներ առաջ գործածս տուններէ օգնութիւններ ստացած եմ և այս՝ անոր համար որ, երախտագիտութեամբ և համակիր վերաբերումով յիշած են անցեալին մէջ իրենց նուիրած ջանքերս :

Սոյն շրջիկ կացութեան մէջ երբէք ազդիս վրայ բեռ չեմ եղած և նոյն իսկ — սրովհետեւ տեղի է ըսել — կը համարձակիմ՝ յայտարարելու թէ՛ մէջ ընդ մէջ, կարողութեանս ներած չափով նիւթական ու բարոյական ձեռքնտուութիւններ ըրած եմ՝ գաղթական եղբայր և քոյր արեւնակիցներու, ինչ որ, հոգեկան մեծ մխիթարութիւն

մ'եղած է ինձի, իրը իմ ամբողջ ջանադրու-
թեանս միակ դերն է վեր հարստութիւնը :

Այս պարագաներու վրայ ծանրանալ թէրես
անձնագործութեան տանէր զիս, հետեալաբար թող-
լով որ զիս ճանչցողները իրենց բարեացակամ
ու խղճամիտ վկայութիւնները բերեն այս մասին,
կ'անցնիմ այն սրտամմիկ միջադէպին՝ որ կեան-
քիս կէսն սպառեց :

Դ.

Նախորդ տարւոյ սկիզբներ, կարծեմ ճիշդ
Յունվարի 8—9 ի օրը, եգիպտոսի Կառավարա-
կան պաշտօնատարներէն Ալի Պէյ Ապուլ Փու-
թուհի կողմէ վարձուելով ամսական 2 ու կէս
օսկիի վարձքով խնամատար կարգուեցայ իր
երկու փոքր զաւակաց :

Մատուցած ծառայութիւններէս խիստ գոհ,
չատ անգամ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր
ինձ ու կը քաջալերէր :

Անցեալ ամիսն սկիզբներ յիշեալ Պէյը
օգափոխութեան համար Եւրոպա ուղևորելու
առթիւ, զիս ալ իր Հանրմի հետ Ազեքսանդրիա
գրկեց՝ քանի մ'ամիս հոն մնալու :

Եւրոպա ուղևորելէն մէկ ու կէս ամիս վերջ,
Պէյը նամակ մ'ուղղելով Ազեքսանդրիա իր ըն-
տանիքին, կը յայտնէր թէ՝ Եւրոպայէն դարձին
աւելի աժան վարձքով, ուրիշ սպասուհի մը
պիտի բերէ իր զաւակաց իրը խնամատար, հե-
տեալաբար, կը յանձնարարէր միւսնոյն ատեն որ
ինձի իմաց տայ այս պարագան, որպէս զի ուրիշ
գործ վնասում :

Հանրմը, իր ամուսնոյն սոյն յայտարարու-
թիւնը հաղորդեց ինձ, նաեւ խնդրելով որ այս
պարագան ու եւ զգոհութեան պատճառ
չ'ըլլայ :

Ասոր վրայ, առանց երբէք ցաւելու և նոյն
խսկ գոհունակութիւններս յայտնելով իրեն, կարճ
ժամանակամիջոցի մէջ իրենց համակրանաց ու
վստահութեան արժանացած ըլլալու համար,
մեկնեցայ ի Դահիբէ, յանձնարարագիր մը բե-
րելով իր ապարանքի սենեկատններուն, որ
անձնական գոյքերս, որոնք փակուած էին դի-
շերելու համար ինձի յատկացուած սենեակի
մէջ, ինձի յանձնէին :

Ծառաները ընդունեցին զիս, և սենեակս
բանալով սկսան վար փոխադրել գոյքերս, կառք
դնելու համար, որ արդէն պատրաստ էր դրան
առջիկ :

Ինչ որ եղաւ զարմանքս, սա է թէ՛ տունս հասնելուս՝, տեսայ որ խոշոր քէլիսի մը մէջէն զոր Պէյի տանը մէջ՝ իմ սենեակէս վար փոխադրելու ատեն անգլիացի էր ու կարուած, արժէքաւոր հագուստներուս երկու խոշոր ծրարները հանուած են, և թէ՛ քէլիսի բերանի կարերը քակուած ու սիւնիս ու միայն կապուած :

Այս պատահարի վրայ այլ յայլմէ եղած՝ կառապանի օձիքէն բռնեցի, թէ և ճամբան, կառքի հետ եկած ատենս բան մը չէի տեսած. բայց սնդեցի որ եթէ գիտէ ճշմարտութիւնը՝ յայտնէ ինձ :

Կառապանի հետ վերադառնալով Պէյի տունը՝ խնդիրը բացի գաւազաններուն : Թէ և այս վերջինները ուրացան բացարձակապէս, բայց անոնցմէ մին՝ Աննէս Խալիլ, որ կերի թէ՛ մեղսակցութիւն չունէր եղածին մէջ, տեսնելով արտասուադին վիճակս, երբէք չը քաշուեցաւ աչքի շարժ ու ձեւերով և զանազան նշաններով հասկնելու ինձ որ պողպանները վերցուած էին սեխսնեռէն Ապսիւղ Հալիմի ձեռամբ, որ ինքն իսկ քէլիսը վերի սենեակէն վար փոխադրած՝ և միւսներն ալ վար առնելու ատեն բաւական ուշացած էր :

Ան նկատելով որ, յիշեալ Ապսիւղ Հալիմ

ճշմարտութիւնը չը խոստովանէ ի զատ սպառնական ու նախատախից խօսքեր ալ կուղղէ ինձ՝ երկու կառապանները հետս առնելով գիմեցի Ապսիւղի պահականոց, տուածս պէտք եղած բացատրութեանց ու լաւագին թախանձանքիս վրայ անմիջապէս ոտիկաններ զրկուելով՝ հոն բերուեցաւ Ապսիւղ Հալիմ :

Սա թէ և շորթողներու յատուկ ձեական խուսափումներով կուրանար ծրարներու վերցուցած ըլլալը. բայց իր գէմքի վայրկեանական գունաւորումները և բռնապարտիկ պօռչումները միշտ արտայայտիչ նշաններ կ'ընդունուէին ստիկանութեան մօտ :

Մուալլինի հրամանին վրայ, անմիջապէս հոն կանչուելով գողերու մասնաւոր հետապնդիչ գաղտնի ոտիկան արաբ մը, յանձնարարուեցաւ իրեն որ առանձին սենեակի մը մէջ իրենց պաշտօնին յատուկ ձեական քննութիւններով ջանայ խոստովանցնել Ապսիւղ Հալիմ և իրողութիւնն երևան բերել :

Մուալլինի հրամանը գործադրուեցաւ և քառորդ ժամ՝ վերջ յիշեալ ոտիկանը վերագառնալով՝ ձեակերպութիւններով հասկցուց Մուալլինին թէ՛ նոյն ինքն Ապսիւղ Հալիմն է գողը և ինձի գառնալով արտապնդիչ խօսքերով

վատահացուց որ դադրեցնեմ արցունքս : Մու-
ավինն ալ միևնոյն վատահութիւնը տալով ինձ՝
այթու մը հրամայուց որ նստիմ, յայտնելով նաե
թէ՝ քանի մը վայրկենէն ծրարներս ինձի պիտի
յանձնուէին :

Սոյն քննութիւններէն վերջ, ուրիշ դադունի
ոստիկան մը ներս մտնելով, նշանայի դուրս
կանչեց Մուավինը, ամբաստանեալ Ապտիւլ Հա-
լիմը դուրս կը դանուէր առաջուրնէ, ասոնք
դուրսի սենեակներէն միոյն մէջ կարգ մը գաղ-
տագողի խօսքեր ընելէ յետոյ, կնճռտած գէմ-
քերով ներս մտնելով՝ արհամարական նայուածք
մ'ուղղեցին ինձ, ու ես սոյն անակնկալ իրադար-
ձութեան . . . ու բարկաճայթ երևոյթի հան-
դէպ ընկճած՝ հազիւ ամբողջ ոյժս հաւաքեցի և
համարձակեցայ Մուավինին հարցնելու թէ՝ ինչ
պիտի ըլլար խնդրոյն վախճանը :

Բայց եկուր տես որ, ամէն ինչ դուրսը
կարգադրուած ու կանոնաւորուած էր . . . :

Մուավին կծու ակնարկութիւններով հաս-
կըցուց ինձ որ պարզ զրպարտութիւն մըն էր
ըրածս, և թէ՝ հարկ չի կար երկար բարակ
գլուխ ուռեցնելու . . . :

Որի՞ խնդրել :

Ծրարներս գողցնել տալուս ցաւը մոռցայ,

և պահ մը խորհեցայ թէ՝ արդեօ՞ք, արդարու-
թեան գործադիր այսպիսի կարեւոր պաշտօնեայ
մը որմէ՞ արտօնուած էր կշտամբել խնդրարկու
մը, որու ամէն կերպ բացատրութիւններն լսելու
և օրինաց ձեակերպութիւններն լրացնելու պար-
տական էր յամենայն դէպս, ու այս ամէնը քառձ
սիրապեսութեան մը արդարասէր հովանաւորու-
թեան ներքե կազմակերպուած արդարութեան
ատեաններէն մէկ կտորին մէջ :

Փութացի սոյն նկատումներով զգացնել յի-
շեալ Մուավինին թէ՝ ինքը պարտական էր,
արդարասէր ըլլալու համար օրինական միջոցով
քննութիւններ յառաջ տանիլ, թէ՝ այդ վար-
մունքը լաւ տպաւորութիւն չէր թողուր գաղ-
թական խնդրարկուի մը վրայ որու նմանները
խաղաղութեան և արդարութեան սիրոյն, կեանքի
և ինչքի ապահովութեան համար էր որ եկեր
էին ապաստան գտնել այս երկիր, և թէ՝ այս
ամենուն հակառակ ու է վարմունք մեղք մըն
էր օրինաց նուիրականութեան հանդէպ, որմէ
շատ բարիքներ ակնկալելու իրաւունք ունէինք :

Մուավինը թէեւ կը ջանար խօսալուր խօս-
քերով խեղդել ձայնս, բայց վերջ ի վերջոյ,
կանխամտածուած . . . հրահանգաւ մը յանձ-
նարարեց նշանակեալ գաղտնի ոստիկանին որ

իմ և կառապաններու ընկերակցութեամբ երթալ անգամ մը աչքէ անցնելու ցոյց տուածս ու կասկածելի համարածս ծառաներու սենեակները ։

Ապարանքի դուրսի երկաթեայ վանդակորմի առջև հասնելնուս, նոյն ոստիկանը, Ապտիւլ Հալիմն ու ծառաները անմիջապէս վանդակորմի երկաթեայ դուռը բանալով անդին անցան ու դուռը կըզնցին արդիւիւրով իրենց ընկերանալս ու իրենք անդին, տանը ներքին դրան ետեւները իբր թէ խուղարկութիւններ ըրին վառուած լուցքիով մը, չը մոռնալով նաև գաղտադողի փսփսալ . . . իրարու ականջին, մինչ ես լալազին կը պաղատէի որ քննութեան կերպը այդպէս չէր և թէ պարտական էին այս ինչ ու այն ինչ սենեակները աչքէ անցունել անպատճառ ։

Նոյն միջոցին, Ահմէտ Խալիլ, որ ինչպէս յիշուեցաւ վերը, մեղսակցութիւն չունի եղբր, վանդակորմի անդիի երեսէն մտննալով ինձ գաղտնաբար ըսաւ որ ծրարներս պահուած են ըստալի մէջ (ձիաստան) ։

Այն ատեն խնդրեցի որ զիս ալ մէկտեղ առնելով ըստալը աչքէ անցունէին, բայց ոստիկանը այլ ևս զիսէ ելած՝ սկսաւ հայհոյու-

թիւններու ամենէն պոգալին, ամենէն նախատականը տեղացնել գլխուս, սպառնալով որ, եթէ բերանս բանայի՞ զիս ներս քաշելով ըստալի մէջ ձիերու ոտքերու տակ ճղմել պիտի տար և թէ՛ լաւ տփոյց մը պիտի քաշէր ինձ ։

« Կեալուռնե՛ր, աւելցուց, ա՛խ, ես ինչ հայհոյեմ այն Սուլթանին, այն թուրք կառավարութեան, որ զձեզ մէկիկ մէկիկ կրակի մէջ չայրեց և թողուց որ գաք ապականէք այս երկիրը, ուր՝ պիզմ քրիստոնեաներուդ ձեռք քաշել անտաների եղած է մեզի, կեալուռնե՛ր, հոս ինկիլիզին կիւլէնմիշ եղած էք ։ »

Մարդու լրբութեանը չափ չը կար, կառավարութեան ա՛չքը լոյս . . . ։

Պահականոց դառնալով, սոյն սլաքաճանաչ ոստիկանը փութաց իր համարը ներկայացնել Մուավինին, յայտնելով թէ՛ օ և է կասկածելի բան մը չէ նշմարած, և եղածը պարզ զրպարտութիւն մ'է ։

Ոստիկաններ թեէս բռնելով՝ փառաւորապէս ճամբու դրին զիս, յանձնարարելով որ երեսակայեալ ծրարնէ՛ր ուրիշ տեղ փնտռեմ ։

Յուսահատ, գոնէ ականջներս խփելու համար ամեն կողմէ տեղացող նախատական խօսքերուն դէմ, ետ դարձայ տունս ուժասպառ,

խելակորոյս ըլլալու աստիճան նուազկոտ ու չար-
չարուած ։

Վա՛յ քեզ արդարութիւն, որ բառ մըն ես
միայն սիւղէ շրթունքներու վրայ ։

Պահականոցի սոյն վարմունքը այն աստիճան
նողկանք պատճառեց ինձ որ, այլևս զգուած
որոշեցի մոռնալ կորուստս, զոր սկիզբէն չէի
վայելած արդէն, կապերը տարիներով փակուած
կը մնային, ա՛յնչափ անդին խորհրդաւորութիւն
մ'ունէին այդ ծրարներն ինծի համար, անցեալի
ջախջախուած ծրագրէն վերջ ։ Ու որպէս զի ա-
մենայն ինչ կասարեալ ըլլար իմ տառապալից
կեանքի մէջ, բնութեան անմեկնելի կատակովը
փշրուած իմ յոյսերս ու երազներս արթնցնող
յիշատակներու սոյդ փոշին ալ ցնդելու էր . . .
այո՛ . . . ։

Աշխարհիկ տառապանքներու մէջ, ցաւառիթ-
պատահարներ ալ կան որոնք թէև իրենց տե-
սակին մէջ աննշան համեմատութիւն մը կը
ներկայացնեն, բայց պարագաներու բերմամբ,
չառ անգամ ամենէն խորունկ յուսահատութեան
կը մատնեն դժբաղդ ենթական, սւ կարծես
տեսակ մը սթափում ներդործելով տառապեալ
մարդու վրայ, երկա՛ր, շատ երկար խորհրդա-
ծութիւններու կը թելադրեն զայն . թէ արդեօք

այս կամ այն դժբաղդութիւնը անխուսափելի
պատիժն եղած ըլլայ անդիտակցաբար ապրուած
մեղապարտ չըջանի մը, յանցապարտ ընթացքի մը ։

Այս տրամաբանութիւնը աղէկ՝ բայց գործ-
նականի մէջ թէ ինչո՞ւ հակասական, ահա այս
էր որ զարմանք կը թուէր ինձ, քանի որ խիղճս
հանգարտ էր ։

Բնութեան օրէնքներու մէջ հակասութիւն-
ներ կան՝ որոնք ամենէն յուսահատականներն են ։
Ասպարէզը չարերուն է ընդհանրապէս ։

Ե.

Վեց ամիս անցած էր այն օրէն ի վեր, ու
տակաւին ու է գործի դնացած չըլլալով, նիւ-
թական կարօտութիւնս տակաւ կը ծանրանար,
պարտաւորուած էի տանիլ այդ բռնը, քանի որ
ուրիշ պաշտպան չունէի ։

Վերջապէս 1908 Դեկտ. 2 ին, խել մը դժ-
ուարութիւններէ վերջ, յաջողեցայ փիլանիս
Տիկին Քուրթինի միջնորդութեամբ, որուն ծանօթ
էի առաջուրէն, խնամատար կարգուիլ, եէկէն
Իսմայիլ փաշայի եղբոր փեսայ Մուհամէտ Պէյ
Ղալիպի փոքր որդւոյն՝ ի Հէլվան ։

Դեկտ. 16 առաւօտ, Գուրպան Պալլրամէն 2-3 օր առաջ արտօնութեամբ Գահիրէ եկաք որպէս զի բնակած սենեկիս մէջ փակուած գոյքերէս մաս մը հետս առնեմ, որոնք կրնային պէտք ըլլալ ինծի, պալլրամի տօնի օր:

Հոս անցողակի ըսեմ որ, Այի Պէյ Ապուլ Ֆուլթուհ Եւրոպայէն վերադարձած էր, և ինչպէս կը հասկնայի այլոցմէ, չափազանց բարկացած էր իմ վրայ ծրարներու առիթով իր ծառայի նկատմամբ քննութիւն ընել տալու համար, և որոշած էր վրէժ լուծել ինծմէ ո՛ր և է եղանակաւ:

« Կեալուս կին մը իմ տանս մէջ ստիկա՞նքերէ, իմ տանս այս ու այն կողմը խուղարկե՞լ տայ, ասիկայ կուլ տալիք բան չէ » ըսած է եղեր, բայց թէ ինչ եղանակաւ վրէժ պիտի լուծէր ինծմէ. այդ չէի գիտեր, և նոյն իսկ անկարեւոր կը համարէի ինծի հազորդութեամբ այդ լուրը:

Սենեակս հասնելուս, հետս առնելու համար պէտք եղած հազուատեղէնս ելն. ծրարելէ վերջ իրիկուան կառախումբով մեկնելու համար դեռ բաւական ժամանակ ունենալուս՝ բարեկամներէս մէկուն տանելու համար երկու շիշ պէնէտիքտին պատրաստեցի որ առաջուրնէ շինուած էր-բայց

այդ օրը առիթ կուենայի պատրաստելու:

Պէնէտիքտինը շիշերու մէջ լեցնելէս վերջ յանկարծ սենեակիս դրան ետեէն ոտքի ձայներ և խուլ իրարանցումներ լսեցի, դուռը զարնուելուն՝ բացի և տեսայ որ Ս . . . Փ . . . կինը երեսէն արիւն քրտինք վազելով՝ հօշի, հօշի, կոռիւ կըսէր. մարդոցմէ մին մէկ ոտքը ներս մուտք դուրս գիրքի մէջ դուռը բռնելով կանգնած՝ ուշադրութեամբ երեսս նայելէ վերջ, դուռը սպասող ընկերներուն դառնալով ըսաւ. այս կնոջ, ոչ աչքերը կապոյտ են և ոչ ալ մաշկերը դեղին. ոչ 18 տարեկան և ոչ ալ երկայնահասակ. և յետոյ ինձ դառնալով հարցուց՝ դու յո՞յն ես, Եունանի՞ հպատակ ես. ոչ յոյն եմ, ոչ ալ Եունանի հպատակ, բուն իսկ հայ եմ՝ պատասխանեցի. ասոր վրայ ներողութիւն խնդրելով դուռը գոցեց ու մեկնեցաւ: Միևնոյն ժամանակ դուռը փափուռքի ձայներ անպակաս էին, երբ կը պատրաստուէի ելլել գիրենք տեսնել, կը մտածէի թէ ժամավաճառ չըլլամ՝ վասն զի Հէլլան Մօհամէտ պէյ Ղալէպի պաշտօնավարած տունս ժամը տասներկու քին հասնիլ խոստացած էի, դարձեալ դուռը զարնուեցաւ, բացի ու տեսայ որ (Ս. Փ. կինը) ձեռքերու շարժ ու ձեւերով կստիպէ որ ներս մտնէ. ուրիշ մը երկայն

Նահասակ, կապոյտ աչքերով, կատաղի դէմքով, առաջին մարդուն գիրքը գրաւեց դրան մէջտեղ մէկ տքը ներս միւսը դուրս կանգնած ու դուռը բռնելով, միւսին նայուածքէն վերջ, նոյն հարցումներն ուղղեց ինձ ու ապա իր ընկերներուն դառնալով ըսաւ, տղաքներ, սխալ դուռ զարկած չըլլանք, այս կինը ոչ երկայնահասակ է և ոչ ալ 18 տարեկան. ասոր ոչ մաղերը դեղին են և ոչ ալ աչքերը կապոյտ. ապա առաջինին պէս ներողութիւն խնդրելով դուռը դուրսը ու մեկնեցաւ :

Երկրորդ մարդուն յայտարարութիւններէն այնպէս եղբակացուցի թէ, անոնք դուրսէ մէկը փնտռել ելած էին ու սխալմամբ դուռն ափ առած : Սակայն զարմանքս խիստ մեծ եղաւ երբ դրանս ետեւէն լսեցի աղմուկներուն սաստկանալը. դուռն դարձեալ զարնուիլ սկսաւ. ու այս անգամ ա՛լ աւելի սաստիկ կերպով զայրոյթով կը բանամ, ըսելու համար անոնց թէ՛ ինչո՞ւ դիս ժամավաճառ կընէին քանի որ ես իրենց ըսած էի թէ՛ փնտռած յոյն աղջիկնուն տունը այս չէր. սակայն հաղիւ թէ դուռը բացած էր այս ի՞նչ տեսնեմ աղէկ, կարճ հասակով, բաւական դէր, կարմիր այտերով և պաշտօնական հագուստով մարդ մը, ճիշդ առաջին-

ներուն պէս դրան սեմին վրայ կայնեցաւ, և որուն՝ (Ս. Փ. լիւր կինը) ձեռքով ու գլխով նշաններ կընէր. այս վերջինը որ դաղտնի բստիկանապետ Պ. Քարթիէն է և զեր միւսին քննական նայուածքէն վերջ խօսքի սկսաւ.

— Դու ո՞ր Տէրութեան հպատակ ես

— Ռուսահպատակ եմ ըսի.

— Ո՞ւր են անձադրերդ.

— Հայկական կոտորածներուն ժամանակ, մեր ամբողջ ինչքերը թալլեցին ընդ որս և անձադրերս.

— Հայրդ ո՞ղջ է

— Հայրս երեսայ ատենս մեռած է.

— Ծննդավայրդ ո՞ւր է

— Պօլսեցի եմ.

— Ո՞ր աղդէն ես

— Բուն հայ եմ :

Ու մարդը այս յայտնութիւններուն վրայ ապշած, իւր ընկերներուն դառնալու ժամանակ ցած ձայնով ըսաւ. մեր փնտռածը յոյն Սօֆի է, իսկ ասիկա հայ է. ինչո՞ւ ուրեմն առաջնորդող չար կինը կը պնդէ թէ այս է . . . :

Ու դարձեալ ինձի դառնալով կրկնեց :

— Իրա՞ւ հայ ես թէ սուտ կը խօսիս.

— Ինչո՞ւ սուտ խօսիմ, նոյնիսկ եթէ ստեմ,

միթէ դժուա՞ր է ձեզի մեր Առաջնորդարանէն
ստուգել:

— Անունդ ի՞նչ է

— Սօֆի է, բայց պալատականները 13 տա-
րիէ ի վեր զիս Անժէլ կը կանչեն.

— Բուն անունդ Սօֆի՞, զարմանալի բան,
ու ընկերներուն ուղղելով խօսքը. մեր փնտռածը
յոյն Սօֆի է, իսկ ասիկա հայ Սօֆի է. մեզ
այսպէս անընդհատ դիպող չար կնոջ անունն
ալ Սօֆի է. տղա՛ք, կամ այս չէ մեր փնտռածը
եւ կամ՝ զրպարտուած մ'է այս կինը. ու Պ. Քար-
թիէ ինծի դառնալով ըսաւ թէ կ'ուզէին կարա-
սինքրս աչքէ անցունել, ու ես պատասխանեցի
թէ ազատ էին, կրնային հրամսել: Վայրկենապէս
դուռը բացուեցաւ, չեմ գիտեր թէ հրէշ կա-
թողիկ կինը զիս ո՞ր աստիճան զրպարտած էր
որ ինը հոգի յանկարծ ներս խռժեցին, ու Պ.
Քարթիէի հրամանին վրայ սկսան աչքի զարկած
ամեն բան հաւաքել, քննութեան ենթարկելու
համար. ալ երեակայեցէք տակն ու վրայութիւնը
եւ իրարանցուր: Մանաւանդ չեմ կարող նրկա-
րագրել հասցէիս ուղղուած նախատական խօս-
քերն ու նայուածքները, որոնց տարափին տակ
շփոթած ու շուարած բառ մ'իսկ չէի կրնար
արտասանել, կարենալ հարցնելու համար այս

խուղարկութեանց պատճառները:

Պ. Քարթիէ դարձեալ քննութեան սկսելով
հարցուց.

— Այս գիշեր ո՞վ կար հոս. այս սենեակին
մէջ:

— Ոչ ոք, նոյնիսկ ես ալ հոս չէի. քանի մը
ժամ առաջ միայն եկայ ու հիմակ ալ պիտի
մեկնիմ:

— Հէլլան ինչո՞ւ դացած էիր,

— Հոն, Մօհամէտ պէյ Ղալիպի տունը կօ-
շիւրնանք եմ.

— Հա՛հ, հա՛հ, հա՛հ, հապա այս գիշեր
սենեկիդ մէջէն լոյսեր տեսնուած են:

— Եթէ չէք հաւատար, ահա երկաթուղիի
տոմսս, զոր վերադառնալու համար պահած եմ:

— Այս տոմսը երեք ամսուան է ըսաւ ծի-
ծաղելով.

— Կարծեմ դուք լաւ կարգալ գիտնալու
էք, այսօրուան թուականը երեք ամիս առաջ-
ուանինին հետ կը շփոթուի:

— Այս գանակը ինչո՞ւ պահած ես սենեա-
կիդ մէջ:

— Զարմանալի է Ձեր այդ հարցումը, առանց
գանակի տուն կ'ըլլա՞յ, հացի, միսի, վերջապէս
ամեն պարագայի մէջ պէտք ունիմ զայն:

— Դուն հաց կ'ուտե՞ս.

— Զարմանալի հարցում մ'է այդ Պարոն.

— Այս կազի օճախը ինչի՞ կը ծառայէ հոս.

— Կերակուր եփելու համար է.

— Առանձին կին մը կերակուր եփելու պէտք ունի՞. մեր գիտցածով դու ճաշարան կը ճաշես ըսելով՝ և ոտքով մէկ կողմ՝ թռչնելով զայն՝ ասիկայ ո՛չ թէ կերակուրի այլ սուրճ եփելու ալ չը ծառայեր, տասը տարիէ ի վեր կրակ չ'առած կերևի այս :

Պենէտիֆիկն եփելէ վերջ, երբ մարդիկ ներս մտան, օճախը մարեցի, բայց տակաւին տաք ըլլալով՝ վեր առի ու Պ. Քարթիէի ձեռքին մօտեցուցի. մարդը ձեռքը քաշեց շուտ մը, ամա՛ն այրեցաւ ըսելով. ես ալ ըսի որ, « ահա այսպէ՛ս, իմ օճախս մարելէ վերջ ալ կրնայ եղեր դեռ քանի մը տասնեակ տարիներ տաք մնալ : »

Պ. Քարթիէ գոյքերուս մէջէն աչքի զարկած ամէն ինչ որ կասկածելի կը թուէր իրեն՝ անոնց ինծի պատկանելուն՝ կողովի մը մէջ հաւաքել տուաւ :

Ասոնցմէ ամենէն նշանակելիներն են, ոսկի ժամացոյց մը ոսկի չղթայով, ադամանդ քարով մատանի մը, զմրուխտ ու ադամանդ երկու քա-

րերով զարդարուած սրտի ասեղ մը ոսկեայ, արծաթ կարծուած կերակուրի դանակ մը, վից հատ պափօն դդալ, ու ասոնցմէ ի զատ քանի մը կտոր թուղթ, պահարան—հասցէներ, աննշան օղեր և ըն :

Աւելորդ չեմ համարիր հոս յիշելու որ, ոսկի ժամացոյցը շատ տարիներ առաջ դնուած էր ի Պօլիս՝ Սարգիսօֆ տունէն՝ անշափահաս տարիքիս բերմամբ ինծի խնամատար կարգուած հանգուցեալ Գըրըգճեան Գրիգոր էֆէնտիի ձեռամբ, ոսկի մատանին և սրտի ասեղը նշանագրութեանս նուէրներն էին, իսկ ժամացոյցի ոսկի չղթան, նուիրուած էր ինձ տասը տարի առաջ Աղէքսանդրիոյ մէջ Ռէիզեան Միքայէլ Պէյի ընտանիք՝ Տիկին Ռօզայի կողմէ :

Պ. Քարթիէ, կողովը լեցնելէ և երկու ֆէլլահ կիներու ղիս խուզարկութեան ենթարկելէ վերջ, հրամայեց որ դուռը դոյիլով իրենց ընկերանամ :

Խուզարկութիւն, գրաւում, սպառնալիք, պահականոց հրաւիրել՝ առանց պատճառ մը ցոյց տալու :

Անկարելի է չը լալ :

Պ. Քարթիէ ըսաւ որ թեթե թիւրիմայութիւն մը կար, պէտք էր որ զրաւուած առար-

կաներու հետ պահականոց տանէր զիս ան-
պատճառ և հոն հարկ եղած քննութիւններ
ընելէ վերջ՝ ինծի պիտի յանձնէր իրեղէններս
ու թող պիտի տար Հէլլան երթալու :

Ճարահատ ընկերացայ :

Ապտինի պահականոցն ենք :

Մուալլինին խնդրելով կը պաղտատէի որ
յայտնէր այս ամենուն պատճառը :

Սա, զայրացկոտ ու դիւրադրգիւ մարդ մը
որ նախատալից խօսքեր . . . ցաւցնող ակնար-
կութիւններ ընելէ զատ ուրիշ բան մը չէր գիտէր,
ամէն անգամ՝ բերան բանալու՝ լու՛ռ, պիղծ
կեանքով, ըսելով ձայնս կը կտրէր, ու քովի
ոստիկաններ և դուրսէն ներկայ եղող մարդիկ
կարծես օգտուելով Մուալլինի այս ընթացքէն,
իրենց կարգին ոչ նուազ վիրաւորիչ խօսքեր
կողողէին ինձ :

Արդէն օրը տարաժամած էր, լոյսեր հե-
տզհետէ կը վառուէին, առաւօտ կանուխէն
մինչ երեկոյ առիթ չէի ունեցած գոնէ ճաշելու.
ոտքերս կը կթոտէին, ու կէս նուաղածի պէս
եղած էի :

Ամէն անգամ որ կը փորձէի պահականոցի
դրան մօտենալ գոնէ ճամբու մէջ ծանօթ մը
տեսնելու և խնդրելու որ պէտք եղած տեղ

լուր մը զրկէի զիս փրկելու համար օգնութիւն
ու ձայն հասցնելու՝ ոստիկաններ բիրտ վար-
մանքով մէկգի կը հըէին զիս :

Միւս կողմէ ալ, Մուալլինի պաշտօնեաներ,
արդէն երկու երեք ժամէ ի վեր իմ մեղքս
կը գրէին, յաւատենական միօրինակ ճոճոցով
մը՝ որուն վերջը չէր գար կարծես :

Երկու գրադիրներ, անընդհատ ու առանց
ինձմէ բան մը հարցնելու թէ՛ ի՞նչ կը գրէին՝
չէի գիտեր, փարաւոնի երկար ու դարաւոր
անցուդարձերու վիճակագրութիւն այսչափ եր-
կար չպիտի տէր հաւանաբար, տարօրինակ
արագութեամբ գրե՛լ ու գրել, միայն թէ եր-
բեմն երեսիս կը նայէին, կերեի թէ գիմահմա-
յական ու հոգեխօսական ուսումնասիրութիւն էր
ըրածնին՝ , , , ի՞նչ գիտնամ :

Ժամը 6 ի մօտ էր, Մուալլինը հրաման ըրաւ
որ երաշխաւոր մը ցոյց տամ՝ արձակուելու և
յաջորդ օրը կանուխէն կրկին յանձնուելու պայ-
մանաւ : Ու ըսաւ՝ պատճառ մը չունիք վախ-
նալու որովհետեւ Ձեր նկատմամբ քննութիւն մը
պիտի կատարուի, և ազատ պիտի արձակուիք.
սակայն օրը տարաժամած ըլլալուն վաղը առա-
ւօտեան կը լրացնենք անհոգ եղէք :

Ոստիկան մը ընկերացաւ ինձ շուկային մէջ

երաշխաւոր մը վնասելու համար. մի քանի ազգայիններու առանձին առանձին դիմելէ և զիս չի ճանչնալ ձեռքներէն վերջ բարեբաղ-
դաբար հանդիպեցայ Ապտին բնակող Պարոն Սաւաթել վարդանեան բարի անձին, որմէ երբեմն ծեծուած սուրճ կը դնէի, սա՛, սիրով
ընդունեց երաշխաւորել, բայց որովհետեւ պա-
հականոցին մէջ չէին ուղեր որ ինձ համար երաշ-
խաւորող մը գտնուի կարգ մը անհիմն առար-
կութիւններով ճամբու գրին Պ. վարդանեանը
և ինձ ալ յանձնարարեցին ուրիշ մը վնասել:

Ժամը 8 կը մատենար և ես պատրաստուած էի օձիկս ազատել, ուստի ճարահատեալ դիմեցի մեր տան մօտերը բնակող և բնակած տանս համար երբեմն պայմանագրի մէջ ինծի համար երաշխաւորող յոյն եանի Անթօփուլօին, որ պա-
հականոցէն երաշխաւորութեամբ զիս իր տունը տարաւ այն երեկոյ, յաջորդ առաւօտ կրկին ոստիկանութեան յանձնելու համար:

Հետեւեալ առաւօտ կանուխ անձամբ պա-
հականոց երթալով խնդրեցի վերջ տալ խնդրոյն, և արձակել զիս Հէլվան մեկնելու համար:

Պաշտօնեայ մը ըսաւ որ պահականոցի կող-
մէն քեյիփօն եղած է Մուհամէտ Պէյ Դալիպին,
թէ՛ արդեօք այս խնդրէն տեղեկութիւն ունի՞,

հետեւաբար քիչ մ'ալ սպասելու պարտաւոր էի առանց տրտնջալու:

Պաղ սալայատակի վրայ սպասել, խնդրել ու պաղատիլ, լսող մը չունենալ, երեւակայեցէք թէ ի՞նչ վիճակի կը մատնեն մարդս:

Կէս օրէ վերջ ժամը 4 ի մօտերը, իրեղէն-
ներուս կողովը կնքուած վիճակի մէջ ներսի սենեակէն հանելով՝ ու զայն կարգ մը քննու-
թեանց երթարկելէ վերջ, հրամայուեցաւ ինծի ընկերանալ յոյց տրուած երկու ոստիկաններուն, որոնք զիս առաջնորդեցին տեղական դատարան, ու հարցաքննիչ դատաւորին յանձնեցին պահա-
կանոցը պատրաստուած տեղեկագրոց հետ, իրե-
ղէններուն կողովը:

Հարցաքննիչին սենեակը մտած ժամանակս յոյժ մեծ եղաւ զարմանքս երբ տեսայ հոն Պ. Գ. ոսկերիչ ազնիւ ու հաւատարիմ բարե-
կամ, որուն ներկայութիւնը ինծի մտածել տուաւ. գուցէ գլխուս եկած փորձանքը լսած ու զիս ազատել եկած է. մինչդեռ ինք ևս զարմացած է եղեր թէ ես ինչ պատճառաւ դատա-
րան դատուած էի:

Դատաւորը, թուղթերը աչքէ անցունելէ վերջ հրամայեց որ ճշտութեամբ պատասխանեմ եղած հարցումներուն, ապա թէ ոչ, փրկութիւն

սպասել յիմարութիւն պիտի բլբար ինձ համար :

Հարցաքննիչին առջև կանգնած պահուստային խորհրդածութիւնը կ'ընէի թէ՛ կը գտնուին տնտեսական, գործեր, առարկաներ ու վերջապէս ամեն կարգի պագալի յանդապարտներ, որոնք ճակատաբաց ու առանց ամօթի նշոյլն իսկ զգալու, պաշարիւն ինքնապատահութեամբ կը յօխորտան արգարութեան ատեններու : — Կարծես — — — թէ անակնկալի կուգան երբ իրենց շահատակութեանց կծիկը կը քակուի, մինչդեռ ես, որ այս ամենէն մաս մը չունէի՝ կը տկարանայի ինքնապաշտպանութիւնս ընելու :

Հարցաքննիչ գտաւորը բանալ տուաւ իրեն գէններուս ծրարը, և անոնցմէ մէկիկ մէկիկ վեր առներով սկսաւ բացատրութիւն պահանջել թէ՛ ի՞նչ առիթներով յաջողած էի ձեռք անցունել զանոնք :

Ամէն անգամ որ, հաստատուն վաստերով կը յաջողէի ջախջախել այս ճիպար գտաւորի անհարակ ու մտադրածին հարցումները, աստիճան մ'նս գլորդուած կըլլայի անոր զայրոյթը :

Աւերբոյճ չ'ըլլար հոս յիշել այդ քննութիւններէն քանի մը կտոր :

Իրեղէններուս մէջ թափէ տուփով պահուած ՏՄՍ սանդիւն մեծութեամբ լապտեր մը

կար, որ ամենէն ծիծաղելի հարցաքննութեանց դուռը բացաւ :

Սոյն լապտերը տակաւին մանուկ հասակիս մէջ, նոր տարւոյ առթիւ հուլիսը զրկուած էր ինձ Վիկտորիա բնակող մէկ աղջականիս կողմէ. լապտեր մը, որուն մէջ փոքրիկ չամիչ մը չէր տեղադրէր. ու մինչև այսօր իբր մանկութեան հասակէ մնացած յիշատակ չէի ուզած ու եւ առթիւ ձեռքէ հանել :

— Ի՞նչ բանի կը ծառայէյնէիր այս լապտերը, ըսաւ :

— Մանկութեանս հասակէն մնացած խաղալիք մըն է :

— Մինչև հիմա կը դորժած ես :

— Կարելի՞ բան է որ հիմա դորժած եմ :

— Հապա ի՞նչ բանի կը ծառայէյնէիր զայն :

— Մանկութեան հասակէս մնացած է, ըսի :

— Խաղալիք է կ'ըսես, այս հասակիդ մէջ խաղալիք դորժած եւ կը վայելէ : Այս ոսկի ժամացոյցը ո՞ր տեղէն ձեռք անցուցած ես :

— Իմ անձնական զբաղմունքս առած եմ շատ տարիներ առաջ :

— Աղքատ կին մը կընա՞յ ոսկի ժամացոյց դորժած եւ :

— Ձեզի ո՞վ ըսած է թէ ես աղքատ եմ :

— Հապա ինչո՞ւ համար Հելվան Մուհամէտ Պէյ Ղալիպի տունը կը ծառայէիր.

— Ուրիշներու և ազգիս բեռ չ'ըլլալու համար. որովհետեւ անձամբ ողջ և առողջ եմ:

— Քանի որ չէիր գործածեր զայն ինչո՞ւ չես ծախած մսխելու և կամ պանքան դնելու համար անոր փոխարժէքը:

— Որովհետեւ մինչև այսօր, փառք Աստուծոյ, կարօտ չեմ մնացած:

— Կօշիկիդ երեսը ինչո՞ւ ծակած ես.

— Կոծիծ (հասըր) ունենալու համար:

— Դանակո՞ւ ծակած ես թէ զմեկիով.

— Եթէ կարելի է, օրինաւոր հարցումներ ուղղեցէք, ծակ կօշիկէն հոգեբանութիւն չ'եղեր:

— Այս մատանին և սրտի ասեղը ուսկի՞ց ձեռք անցուցիր.

— Նշանադրութեան նուէրներն են:

— Այս հասակիդ մէջ նշանուիլ կ'ըլլայ.

— Այս տարիքիս մէջ չեմ նշանուած այլ տարիներ առաջ:

— Անպաշտօն եղած ժամանակդ ինչո՞ւ կ'ապրիս.

— Մասաժով և լին. կ'զբաղիմ:

Մինչև այն ատեն Ալի Պէյ Ապուլ Ֆութուհ հարցաքննիչին քով նստած էր. ու ես միամտա-

բար կը կարծէի թէ զիս աղաւտել եկած էր. մինչդեռ կ'անդիտանայի անոր իմ բռն թշնամիս ըլլալը: Հարցաքննիչին սեղանին վրայ երեք կտոր թղթեր կային որոնք ինձ ցոյց տրուէին վերջ ճանչցայ անոնց իմն ըլլալը: Այդ թղթերը բերուած էին Հելվանէն, Մուհամէտ Պէյ Ղալիպի բնակարանը դռնուող ծրարներու մէջէն: Հարցաքննիչը այդ թուղթերէն մին վեր առնելով ըսաւ:

— Այս թուղթը ինչո՞ւ պահած ես.

— Ոսկերիչ բարեկամ մ'ունիմ Պ. Գ. անուանով անոր հասցէն է:

— Պ. Գ. ի հետ ի՞նչ յարաբերութիւն ունեցած ես մինչև այսօր.

— Ատեն մը անոր բնակած տան վերի յարկը կը նստէի և ճանչցած եմ զինքը իբրև բարի և աղիւս անձ մը:

— Իսկ այս թուղթը ի՞նչ է.

— Այդ ալ Շուպրա, Մավրիտիսին գործարանը աշխատող յոյն ծանօթ բարեկամի մը հասցէն է, զոր պահած եմ կազանգի առթիւ շնորհաւորական մը գրելու իրեն:

— Հապա այս թուղթը որո՞ւն հասցէն կը պարունակէ.

— Ամերիկա դացող երկու հայ քոյրերու

հասցէն է, զոր պահած եմ, իրենց ամուսնութեան առթիւ խնդակցական մը գրեւու :

— Այդ երկու պարոնները թէ աւաղակ են և թէ մարդասպան և որովհետեւ դուն կը ճանչնաս, զանոնք քեզմէ կը պահանջենք :

— Անոնց աւաղակ և կամ մարդասպան ըլլալը չ'ըլլալը չ'եմ գիտեր և են իսկ, ինձ համար կարեւորութիւն չունի, կառավարութիւնը թող զանոնք ձերբակալէ :

— Ասկէ Ամերիկա կառավարութիւնը մարդկրնա՞յ ձերբակալել :

— Հասկա ի՞նչպէս ինչ կը պահանջէք զանոնք, ես ի՞նչպէս պիտի ձերբակալեմ :

— Դու անոնց տեղը գիտես :

— Ամերիկա կը գտնուին, եթէ կուզէք ստուգելու համար թէլէֆօն ըրէք :

— Ասկէ Ամերիկա թէլէֆօն կա՞յ, կատակի ելար :

— Ասկէ Ամերիկա հեռագիր անգամ կայ. եթէ չ'յաջողիք, օգտավարիկով կարելի է երթալ Դուք հաճոյք կ'ըզաք կատակաբան հարցումներ ուղղելու, ես ալ պարտաւոր եմ ձեր հարցումներուն պատշաճ պատասխաններ տալ :

— Ասկից առաջ ո՞ւր կաշխատէիր :

— Մուհամէտ Պէյ Ղալիպի տունը :

— Անկից առաջ :

— Այի Պէյ Ապուլֆութուհի տունը :

Այի Պէյ որ ինչպէս քիչ մը առաջ ըսի ներկայ էր, և որ անդադար հարցաքննիչին աչքին մէջ կը նայէր, ըսաւ «Այս Օրիորդը բարեօք պաշտօնավարութիւն մը ունեցած է մեր տունը, ու մաքուր ելած, իր պատուոյն ու է արատ բերող ամբաստանութիւն մը չեմ լըսած ցարդ» : Այնուհետեւ հարցաքննութեան ենթարկեցին Պ. Գ. ոսկերիչը և իմ նկատմամբ կարգ մը վիպութիւններ ու ինձ հետ ի՞նչ պարագաներու տակ ծանօթացած ըլլալու մասին կարգ մը բացատրութիւններ առնելէն վերջ ազատ արձակեցին :

Սոյն հարցաքննութիւններէն վերջ հարցաքննիչ գատաւորը երկու ոստիկաններու հասկըցուց որ զիս տանին, իբր թէ՛ ծանօթ տեղը հոն թուղթ ստորագրելու և ազատ արձակելու համար :

Մինչև ցարդ ամենէն աւելի ինծի զարմանք պատճառածը այն է թէ, ինձ նկատմամբ կատարուած ամեն կարգի գործողութիւնները սըտութեամբ ու կեղծիքով կը կատարուէին, կարծես կառավարութիւնը ու է կախում մը ունեցած ըլլար, ու վերապահութեամբ ընէր ա-

մեն տնօրինութիւնները: Ինչպէս ըսի քիչ առաջ, ստեղծ ըսին թէ տեղ մը պիտի տարուէի հոն թուղթ մը ստորագրելու ու ազատ արձակուելու համար. մինչդեռ իրականութիւնը այն էր որ սասիկանները զիս առաջնորդեցին ուղղակի տեղական բանտի կանանց բաժինը. ուր յանձնուեցայ բանտի առաջին պաշտօնեայ մահմետականի մը որ աչքի մէկ ակնարկով չափեց զիս և մխիթարական խօսքերով մեղմացուց յուզումս, ու նստեցնելով զիս և իրեն համար բերուած կերակուրէն հրամցուց ինծի. բայց այդքան յուզումներէ վերջ այլևս ակտիւ չէի մնացած:

Ապա սա յայտնեց զիս բանտարկեալ կանանց ներքին հսկող Միս Նօֆին որ սադայելական կերպարանքով կին մըն էր:

Սա, որ իր խօսուածքին ու ամեն շարժումն ձեւին մէջ իր հոգւոյն ու օրտին աղտոտութիւնը կը պատկերացնէր, առանց հարցունելու թէ ես ո՞վ եմ և կամ ի՞նչ պարագաներու տակ իր քով առաջնորդուած, սկսաւ վարուիլ այնպէս ինչպէս կը վարուին մարդասպանի մը հետ, սովորական հարցումներուն ու ձեակերպութեանց յրանալէն վերջ, յանձնեց զիս բանտին երկրորդական պաշտօնեայ երկու կիներու օրոնք նախ

խուզարկեցին զիս և ապա տարին մութ սենեակի մը դրանը առջև և կռնակի հարուած մը տալով, ներս հրեցին զիս ու դուռը դոցեցին . . . :

Խաւարակուռ բռնտ մը, որուն միմնորտը Մանասէի հորը կը յիշեցնէ, չորս պատերը ուր ոչ արեգական լոյսը կը թափանցէ և ոչ ալ օդ կը մտնէ. խոնաւ յատակ մը ազտեղութիւն ու ներսածութիւն բուրոյղ ու ասոնց վրայ աւելցուցէք մթեղներու ահաւոր քստմնեցուցիչ արշաւանքները, ահա կունենաք այն բանաւ ուր ես ստիպուած էի քաւել, չեմ գիտեր, չի դորժած ո՞ր մեղքս: Խաւարը այնքան սաստիկ էր որ խարխափումներով միայն կարողացայ սողոսկիլ անկիւն մը, հոն լալու, անիծելու անարդար դատաւորը, հայհոյելու նոյն իսկ անո՛ր . . . որ գեռ մեղսակից լռութիւն մը կը պահէր այս ամեն անիրաւութեանց հանդէպ . . . :

Այլևս ազօթելու հարկ չ'կար, քանի է ին կամքը չէր որ պիտի կատարուէր, այլ անարդար դատաւորներուն քմահաճոյքն էր որ դոհացում պիտի դանէր:

Տառապեալներուն գիշերները երկայն կըլլան, ու այդ երկայն գիշերին ամբողջ գիշերին տեղութեանը վշտալից կեանքիս մէջ մի դրը՝ ուազները կարգաւորուիլ, կարաւանի մը կու-

գային ու կանցնէին յիշողութեան աչքերուն առջևէն, առանց թողլու որ գէթ բոլոր մը ցաւերս մոռնալու, սպառած ոյժս վերագտնելու ու գըր-
դըռուած ջիւերս կաղդուրելու: Վերջապէս
գուրսի ձայներէն կը հասկնամ լուսցած ըլլալը,
որովհետեւ գարավերջիկ վիրապս ոչ պատուհան
ունէր և ոչ ալ ամենափոքր բացուածք մը, որ-
մէ լուսոյ նշոյլ մը կարողանար թափանցել:

Յանկարծ դրան ետեւ բանալիի ձայներ լը-
սեցի, դուռը բացուեցաւ և մէկը զոր չը կրցայ
ճանչնալ շրուա՛լս, բան մը նետեց, որ եկաւ
զարնուեցաւ կողիս, ու դուռը գոցեց: Սաստիկ
ցաւ մը զգացի և սկսայ շուրջս շոշափել, գիտ-
նալու համար թէ ի՞նչ էր ինծի զարնուածը և
ինչո՞ւ: Սեւ մարմարեօնի պէս կարծր գունդ
մըն էր այն, հաց՝ զոր սնունդի համար զրկած
էին ինձ, և պէտք էր կրծեւ այդ քարը ու
կրճտել ատամանց:

Յաջորդ օրը բանտիս դուռը բացուեցաւ և
Միս Դիւֆիի օղնական Մատամ Գառօլինա ներս
մտնելով տեսաւ տառապալից վիճակս, ու գը-
թալով հոգաց դառն պէտքերս, որոնք հազիւ
քանի մը ցնցոտիներէ կը բաղկանային: Յուրտը
կը ճնշէր վրաս, և կ'զգայի կենդանութեան օ-
րըստօրէ նուազիւր մէջն: Չորրորդ օրը կատա-

րեւապէս հիւանդ էի, և բնաւ շարժելու կարո-
ղութիւն չունէի, ձայնս նուաղած ու ոտքերս և
շրթունքներս ուռած էին: Տիկին Գառօլինա
գալով մխիթարեց զիս կարգ մը յանձնարարու-
թիւններով և կանչել տալով քովի սենեակը
բանտարկիւ Մատամ Զիլիս և Մատամ Ճուա-
նինօ, պատուիրեց անոնց զիս քիչ մը խնամել,
որովհետեւ անոնք ազատ էին սենեակնէն դուրս
ելնել հպատակ եղած ըլլալուն համար: Այդ
միջոցին Միս Նօֆ ներս մտաւ, և փոխանակ ար-
գահատելու վրաս, անարգեց զիս ու սկսաւ հըր-
մըշտըկել, հրաման ըրաւ որ ոտքի ելլեմ, և ո-
րովհետեւ շարժելու կարողութիւն չունէի, թեէս
բռնեց ու քաշքշելով դուրս տարաւ զիս, ուրիշ
մութ սրահ մը, հոն մերկացուց զիս բռնի,
պաղ ջուրի հոսանք մը թող տուաւ վրաս, ու
միևնոյն քաշկռտումներով քուրչերուս վրայ բե-
րաւ զիս. «Ահա հիմա առողջութիւնդ լաւ պի-
տի գտնես» ըսաւ, ու քահ, քահ, քահ խնդա-
լով, դրանս առջև տարաւ զիս, բացաւ զայն, ու
զիս ներս հրելով կրկին կղպեց դուռը:

Այս տեղ աւելորդ կը սեպեմ նկարագրել
կրած չարչարանքս:

Սուտ է, քաղաքակրթութիւնը երբէք չը աղնուացներ մարդը ու իր ընդածին գոռհիկ բնաւորութիւնը. քաղաքակրթութիւնը սոսկ արհեստական կեղծ վարագոյր մըն է, որ չէ կարող արմատախիլ ընել ամեն ինչ որ ագեղ է ու վայրենի մարդկային խառնուածքին մէջ, այլ այդ ամեն աղբեցութեանց վրայ վարագոյր մը կուզէ ժամանակաւորապէս, մոլեղնած կիրքերու աղբեցութենէն հրաքիսային խառնարաններու նման պատռելու համար: Վա՛յ անոր որ պաշարուած կը մնայ լաւաներու տեղատարափէն:

Գիշատիչ կենդանիներն իսկ երբեմն կ'աղդուին աղապատանքէ, մինչդեռ մարդկանց ամենէն քաղաքակրթեալները ամենէն աւելի վայրենիներն են:

Վեցերորդ օրը, բժիշկին հրամանաւ վերի հիւանդանոցը տարուելով անօրինակ կատակաբանութեամբ կշռեցին զիս, ու միայն թէ 55 տրա՞մ, քիլո՞ թէ օխա՞ էր ծանրութիւնս չի կրցի զիտնալ, ու յաջորդ օրը երբ կրկին կըշռեցին հասկցայ որ սու՛ր օրութեան չորս... պակասած էի, ինչերորդ օրը նոյնչափ ևս պակասած:

Տասներորդ օրը բանալէն հանեցին զիս, և տեսայ ոստիկան մը թուղթ մը ի ձեռքին եկած

էր զիս հարցաքննիչ դատաւորին տանելու, քայլ մը առնելու կարողութիւն իսկ չունէի, գրան առջև դետին ինկայ, հոն դանուող ամէն մարդ յուզուեցաւ արգահատելի վիճակիս վրայ, և անոնցմէ մին բանտի արտաքին բաժնի պաշտօնեայ Մէհմէտ էֆ. զթաւով վրաս սուրճ մը հրամայեց ինծի, երկու թարիֆէ ալ տուաւ թրամվայ նստելու համար:

Պարոնայք ոստիկանները երկու թարիֆէն խլեցին ինձմէ, ըսելով թէ թրամվայը ձրի կը տանի թէ ոստիկան և թէ բանտարկեալ, կարծես այդ պարագան իրաւունք կուտար իրենց ուրիշ ինչքը խլելու, և արդէն ուրիշ անդամներ ալ ճամբուս վրայ ուրիշ աղայանքով ուղած մէկ երկու թարիֆէս ալ խլած են ձեռքէս:

Վերջապէս կը հասնինք հարցաքննիչին սենեակը ուր կը դանուէր նաև դեղին պելսերով ակնոցաւոր հայ թարգման մը, որ անշուշտ վարձուած էր, հարցաքննութեան բերուող թուրքիացիներու խօսածները մոտիկ ընելու, թարգմանին միջոցաւ հարցաքննիչին հաղորդուած ատեն: Հարցումներու կնիքը կը քակուի անուն, մականուն, կրօնք, տարիք ևն. սովորական հարց ու պատասխաններէ յետոյ տարօրի-

նակ քննութիւն մը բացուեցաւ ծիծաղաշարժ հարցումներով համեմուած, Պարոն հարցաքնն-
նիչն իսկ խնդայնելու աստիճան։

— Դիշերները ժամը քանիի՞ն կը քնանայիր։

— Ժամը 11—12 ին։

— Քնանալէ առաջ ի՞նչ գործով կ'ըբա-
ղիս։

— Տնական գործերով, ընթերցումով եւ։

— Ի՞նչ լեզուով ընթերցում կ'ընես։

— Ուրիշ լեզու չեմ գիտեր, հետեւաբար
մայրենի լեզուովս։

— Բայց ընդհանրապէս ո՞ր լեզուով։

— Ընդհանրապէս ձաբոներէն լեզուով։

— Ձաբոներէն գիտե՞ս։

— Ձեր կատակակերպ հարցաքննութիւն-
ները կը պարտաւորեն որ ես ոչ միայն ձաբո-
ներէն՝ այլ Ձինարէն ալ գիտնամ, որ դուք
առիթ ունենաք խնդալու։

Գահ, քահ մը բողբալ ներկաներու մէջ և
Պարոն հարցաքննիչը կարմրեցաւ։

— Երեկոյները ո՞ւր կը ճաշես։

— Տունս

— Տո՞ւնդ, բայց մենք ճաշարան ճաշելդ
ալ հասկցած ենք։

— Ճաշարան ալ կրնամ ճաշած ըլլալ,

տունս ալ, ի՞նչ կելլայ ատկից։

— Ճաշելէ վերջ ո՞ւր կերթաս։

— Տունս կերթամ։

— Ճաշելէ վերջ տունը մնալդ ո՞վ դիտէ։

Այս հարցումին վրայ այլևս յուսահատած
չի կրցի համբերութիւնս զսպել ու թարգմա-
նին միջոցաւ ըսի։

— Պարոն հարցաքննիչը ամեն երեկոյ իմ
և իր միատեղ ճաշելնիս, ճաշագինը ինք վը-
ճարելը, և յետ այնու միատեղ գործի . . . եւ-
նեւնիս կանգիտանայ։

Ներկաները որոնք կշռած էին յուսահա-
տութեանս չափը երբէք չը զարմացան այս օ-
տարոտի պատասխանիս վրայ որ վերջ տուաւ
քննութեան, սենեակէն դուրս ելած միջոցիս
թարգմանը տաճկերէն լեզուաւ ինծի ըսաւ թէ
չատ լաւ և բաստաբանական ոճով պատասխա-
նած էի, հարցաքննիչն ալ իբր դող ամբաստա-
նելով, ներկաներն ալ ցաւ զգացեր էին իւր
այդ անտեղի հարցմանը վրայ։ Նոյն օրը դար-
ձեալ բանտ տարուեցայ։

Երեք օր վերջ կրկին հարցաքննութեան
բերուեցայ, սակայն բառ մը իսկ չը հարցուցին
իբր թէ դատաւորը հիւանդ ըլլալուն համար չէր
եկած այն օրը, ու զիս ամբողջ օրը ցուրտ ու

մութ սենեակի մը մէջ անօթի ու ծարաւ սպառ-
ցընելէն վերջ վերստին բանտ վերադարձուցին :

Քսան և վեցերորդ օրը նորէն հարցաքնն-
նիչին բերին, այդ օրը նախորդ օրուան հար-
ցաքննութիւններէն աստիճան մըն ալ աւելի ա-
պօրինի քննութիւններ կատարուեցան, հարցա-
քննիչը լրբօրէն խնդաց և օրէնքը յարգուե-
ցաւ, արդարութեան ? կանաչ սեղանին շուրջ
հաւաքուող մակաբոյժ անձնաւորութեանց ձեռ-
քով : Դատաւորին վերջին հարցման հետեւալ
պատասխանէն աւելի արժանաւոր պատասխան
մը չի կրցայ գտնել .

— Հա թատրոն է, հարցուցի .

— Այո թատրոն է, ըսաւ Պ. Դատաւորը .

— Ֆէն էլ չըզը չըզը սըտտաթ, ըսի .

— Տիւ վագիթի հօմմա ըահ էկի, ըսաւ, ու
խնդուկը ծայր տուաւ, և այդպէս ալ պէտք էր
որ ըլլար, որովհետեւ հարցաքննուողը Քրիստոնե-
այ էր և ո՛չ Մահմետական և այս ամենը, կը
կրկնեմ, բարձր տիրապետութեան մը արդա-
րասէր հովանիին ներքեւ և բարեկարգուած ի-
րաւանց ու արդարութեան ատեաններէն մէկ
կտորին մէջ ! ! ! :

Ֆէլլահը, դատաւոր ! ! ! Ֆէլլահը, օրէնս-
գէտ ! ! ! չա՛տ բան :

Քսան և եօթերորդ օրը, ժամը 10ի տոնե-
ները, կանանց բանտի քարտուղար Սըտաի Զօհ-
րա սենեակէս հանելով տարաւ զիս, բանտի
գլխաւոր պաշտօնեայ թրքախօս տեղացի մահ-
մետականի մը ներկայացուց, որ իւր մօտ գլու-
նուող պաշտօնեաները դուրս հանելով առան-
ձին քննութեան ենթարկեց զիս, այս մարդը
թէև արտաքին երևոյթով կախերես մէկը կե-
րեար, ինչ որ լաւ տպաւորութիւն չը թողուց
միտս, սակայն վերջէն հասկցայ անոր մար-
դասէր ու բարի մէկը և զաժ ըլլալը :

Առաջին անգամը ըլլալով այս մարդէն
միայն իմացայ թէ ինչ էր պատճառը այս ա-
նակնկալ փորձանքին ենթարկուելու, Բայց ես
առանց պաշարփունութիւնս կորսնցնելու, հա-
մարձակութեամբ պէտք եղած պատասխաննե-
րը տուի որոնց ճշմարիտ ըլլալը հասկնալ շատ
դժուար չէր այն պաշտօնեային :

Ահա թէ ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ու-
նեցաւ մեր մէջ :

— Զաւա՛կս, ամեն մարդ ալ սխալական
է, մարդ մօլորումի վայրկեանի մը մէջ կա-
րող է կամքէն անկախ պատճառներով մե-
ղանջելու միայն Աստուած է, իր ծառաներէն
իւրաքանչիւրը առանց բացառութեան ունի իր

սայթադումները, ըլլայ զիտակցաբար ըլլաբ
անգիտակցաբար: Ճշմարիտ խօսիլը, որչափ որ
ալ դժուար է մեղաւորի մը համար, այնչափ
ալ նպաստաւոր է անոր հոգւոյն փրկութեան:

— Եւ որովհետեւ արդարասէր մարդու գէմ
գտնուելու բաղդը ունիմ, կ'երգնում՝ յանուն
Տիրոջ որ ճշմարտութեամբ պիտի պատասխա
նեմ ինծի եղած հարցումներուն:

— Բանտը բերուելէ առաջ ո՞ւր կը գըտ
նուէիր:

— Մուհամէտ պէյ Ղալիպի տունը, Հէլվան:

— Ի՞նչ կըսէք, զքեզ ո՞ւր ձերբակալեցին:

— Տանս մէջ, Հէլվանէն վերադարձած էի
դոյքերուս մէջէն կարգ մը պիտոյքներ հետս
առնելու, նոյն օրը ձերբակալեցին զիս:

— Պատճառը չեն հասկցուցած քեզի:

— Երբէք, մինչեւ հիմա ալ չեմ գիտեր,
թէ ի՞նչ է պատճառը այսքան օրէ ի վեր զիս
բանտարկելնուն, և այսքան չարչարանքի են
թարկելնուն:

— Ճշգութիւնը խօսեցէք, քիչ կը մնայ որ
պիտի խենդենամ:

— Եղածը այս է, պատուական Տիար, եթէ
ուրիշ հարցում մը ունիք ուղղեցէք:

— Մուհամէտ պէյ Ղալիպի տունը երթա-

լէդ քանի՞ օր վերջ ձերբակալուեցար:

— 10—15 օր վերջ:

— Անկից առաջ ո՞ւր էիր և ի՞նչ կընէիր:

— Անկից առաջ վեց ամիս շարունակ փոք
րիկ գործերով տունս կը մնայի:

— Վեց ամիս փոքրիկ գործերով, ի՞նչ
հանելուկ է այս:

— Այո, զարմանալու բան չի կայ:

— Այի պէյ Ապու Ֆութուհի տունը չե՞ս
աշխատած բնաւ:

— Աշխատած եմ, անկից ելլելէս վեց ա
միս վերջ Մուհամէտ պէյ Ղալիպին դացած եմ:

— Ի՞նչ պարագաներու տակ Այի պէյ Ա
պու Ֆութուհի տունէն ելած ես:

— Եւրոպայէն ուրիշ կուլիեռնանդ մը հետը
պիտի բերէր օգափոխութենէ վերադարձին,
նամակաւ մը զրեց իր բնտանիքին, որ ես ալ
ուրիշ գործ գտնեմ ինծի համար, յետ այնու
վեց ամիս պարապ մնալէ վերջ Մուհամէտ պէյ
Ղալիպի տունը դայի:

— Ի՞նչ յայտնութիւններ են ասոնք, չհա
ւատալս կուգայ, բայց կարելի չէ չը զարմա
նալ:

— Թերեւս դեռ շատ պիտի զարմանաք:

— Այի պէյ Ապու Ֆութուհի տունէն այս-

չալի հաղար ոսկիի թանկագին քարեր գողցած
ըլլալու ամբաստանութեամբ բանտարկուած ես:

— Այդչալի հաղար ոսկիի գողութիւնը վեց
եօթը ամիս վերջ հաղիւ երեան ելաւ, գողութիւն
մը ո՛չ լուցկիի մը գողութեան կը նըմա-
նի և ո՛չ հաւկիթի մը:

— Ի՞նչ գիտնամ այդպէս կըսեն:

— Շատ բան կրնայ խօսուիլ, տրամաբա-
նութեան կրնայ դալ ամեն խօսք:

— Եթէ Ձեր պատմածին պէս է, անոր
տունէն ելլելու պարագան և անկէ վեց ամիս
վերջ ուրիշ գործի մը ձեռնարկելէ ետք միայն
ձերբակալուելիք, այն ատեն կրնայ զրպար-
տութիւն մը եղած ըլլալ, բայց ատոր ալ պատ-
ճառ մը ցոյց տալու է, թէ ի՞նչ նկատումով
Ալի պէյ պարտաւորուած կըլլայ զձեզ զրպար-
տել:

— Պատճառը յայտնի է, իր տունէն ելած
օրս իր ծառան դոյքերուս մէջէն երկու խոշոր
ծրար գողցաւ, ոստիկանութեան յանձնեցի,
թէ և ուրացաւ և աղատ արձակուեցաւ, Ալի պէյ
Եւրոպայէն վերադարձին զայս լսելով սպառնա-
ցեր էր ինձ, ինչպէս որ իր գեռնազանը ինծի
խօսած էր թէ եթէ պէյը եկած ժամանակը ի-
մանալու ըլլայ որ կառավարութեան կողմէ իր

տունը խուզարկուած է, ձեր կորսնցուցած պո-
ղերուն համար, ձենէ վրէժ կը լուծէ. վասն զի
չատ ոխակալ մարդ է:

— Հիմա հասկցայ, և խելքս բռնեց քիչ մը,
Թշուա՞ռ զո՞հ մըն ես դու Ալի պէյի խեղճին,
այնպէս կերեի, հող մի բներ, Աստուծով ար-
դարութիւնը երեան պիտի գայ:

Ըսաւ մարդը, զարմացաւ, սկսաւ պաղ պաղ
երեսս նայիլ, զանգակը հնչեցուց և հրամայեց
որ երկու սուրճ բերեն, մէկը իրեն և միւսը
ինծի:

Ծերունի մարդ մը, որի նայուածքէն կար-
ծես համակ առաքինութիւն կը հոսէր, գլխա-
սէր ու մարդասէր, բաւական յուզուած երե-
ւոյթ մը առաւ, ու վայրկեաններով միօրինակ
երերցուց գլուխը: Սուրճը խմելէ վերջ, հողե-
ւոր հօր մը պէս, մխիթարական խօսքերով ու
յուսատուութեամբ պատուիրեց որ քաջօրիտ
ըլլամ, չը յուսահատիմ, և սպասեմ որ արդա-
րութիւնը տեղը գտնէ: Խօստացաւ նաև պէտք
եղած ջանքը չի խնայել փութացնել տալու
համար ըլլալիք քննութիւնները և կանչելով
Սիթթի Զօհրան՝ բանտ զրկեց դիս:

Մէկ կողմէ բաւական ուրախացայ այս
բարի մարդուն տուած յուսատուութենէն և

միւս կողմէն այդ տարօրինակ զրպարտութեան վրայ շուարածի պէս՝ չէի կրնար մեկնութիւն մը տալ, թէ այս աստիճան ալ անգութ կրնայ ըլլալ մէկը, թէև վստահ էի որ, արդարութիւնը երևան պիտի դար անտարակոյս:

Հաղարներ արժող քարերու գողութիւն մը, որ վեց եօթ ամիս վերջ, ասկից աւելի զարմացնող առեղծուած չը կրնար ըլլալ, եթէ երբէք ճշմարիտ եղած ըլլար իսկ, իրաւ որ քիչ էին դեռ այն ամեն չարչարանքները, որոնց ենթակայ կըլլայի ամեն օր, և նոյն իսկ կարելի է ըսել որ այսօրինակ գողութեան մը երևան բերելու համար կառավարութեան կողմէ եղած քննութեանց կերպը այդպէս չէր, քանի որ օրինակները կը տեսնենք ամեն օր: Ասոր վրայ անցաւ երեք օր, երեսուն և մէկէն բոլոր օրը զրկուեցայ հարցաքննիչ գատաւորին:

Սա անգամ մը երեստ նայելով պիչ պիչ՝

— Բաւական աղւորցեր և դիրցեր ես, ըսաւ:

սաւ:

— Հարկաւ, որովհետեւ հանդիստ ու գոհ եմ վիճակէս:

— Ուրեմն երախտապարտ ըլլալու ես մեղի:

— Շատ երախտապարտ, մինչև յաւիտեան:

— Մուհամէտ Պէյ Ղալիպի տունը քանի՞

օր մնացած ես:

— Տասն և հինգ օր:

— Սո՛ւտ է, հինգ օրէ աւելի չես մնացած:

— Կրնաք հարցնել նոյն Պէյին, որ սուտ չի խօսիր:

— Հարցում եղած է նախապէս և հինգ օր պատասխանած է մեղի:

— Երբէք չը պիտի հաւատամ, որովհետեւ երես առ երես սուտ խօսեցաք ինծի:

— Քու հաւատալը կամ ո՛չ պէտք չունի օր:

— Երբ իմ խօսքս նշանակութիւն չունի, ինծի հարցում ընելը աւելորդ է, ձեր ուղածին պէս ըրէք:

— Այդ ալ մեր դիտնալիք բանն է:

Սոյն խօսքերէն վերջ, ոստիկանի մը ընկերացնելով զիս զրկեց Ապտինի պահականոց, հոն պաշտօնեայ մը ընկերանալով ինձ. ուղղակի Հէյլանի կայարանը դայիւնք, այնտեղի պահականոցէն ալ պաշտօնեայ մը առնելով, որուն առաջուրէն հաղորդուած էր պէտք եղածը, կէս օրի կառախումբով ուղևորեցանք ուղղակի Հէյլան՝ Մուհամէտ պէյ Ղալիպի տունը. տան Տիկինը երբ զիս տեսաւ անպատմելի եղաւ ուրախութիւնը և ըսաւ, — Յաջողեցա՞ր ազատիլ

այն անարդար դատաւորին ձեռքէն.

Պաշտօնեաներէն մին, Մուհամէտ պէյին հարկեղած բացատրութիւններ տալէ ետք, հարցուց անոր թէ՝ ո՞ր ամսուան մէջ կոստանուր ընդունած էր զիս, և թէ քանի՞ օր իր տունը մնացած էի:

Սոյն հարցման վրայ Մուհամէտ պէյ բարկացած՝ լաւ մը կշտամբեց պաշտօնեան, ըսելով որ դուք ձեր կոչումին տէրը չէք, և կը խեղաթիւրէք այն ամեն իրողութիւնները որոնք խոտոր կը համեմատին ձեր անձնական հաշիւներուն հետ, ես ասկից առաջ թէյեժօնով ինծի եղած հարցման մը պատասխանելով ըսած եմ թէ տասն և հինգ օր պաշտօնավարած է իմ տունս, գոհ ձգած է զիս, այսինչ ամսուն կոստանուր ընդունած եմ զինքը ևն:

Պաշտօնեան Մուհամէտ պէյի սոյն յայտարարութիւններէն պէտք եղածները գրելով՝ օտորագրել տուաւ անոր:

Մեկնելու ատեն Պէյը պատուիրեց պաշտօնէին որ փութով վերջ տան քննութիւններուն, «կառավարութիւնը պէտք չէ ժամավաճառ ըլլայ այս տեսակ յերկրուած զրպարտութիւններով, և քաջ գիտեմ որ սոսկ կեղծիք մ'ըլլալը յայտնի է այդ քննութիւնները

յառաջ տանողներուն մօտ»:

Մուհամէտ պէյ Ղալիպ, ոսկի մը տալով ինձ ըսաւ որ բանտի մէջ պէտքերս հոգամ, ես ալ ըսի որ ոստիկանները կը գողնան ինձմէ նոյնիսկ ճամբու մէջ այլոց կողմէ ինծի տրուած թարիֆէ մը, և տասը զրոյ միայն առնելով մեկնեցանք:

Գահիրէ հասնելուս, դարձեալ Ապտինի պահականոց եկանք, արդէն երեկոյ եղած էր, և Մուավինը առարկելով թէ հիմա բանտի դռները դոցուած են, հրաման ըրաւ որ մինչև առաւօտ պահականոց մնամ, բանտարկուած ֆէլլահներու մօտ շատ խնդրեցի. աղաչեցի ու լացի որ զիս բանտ զրկեն, թէ ֆէլլահներու մօտ մնալ անպատշաճ էր ինծի, սակայն անկարելի եղաւ ինծի այդ վատ Մուավինին գութը շարժել, որ դեռ ատով ալ չը բաւակաՆանալով ոտքերս շղթայի զարնել հրամայեց, ասոր վրայ իտալացի պաշտօնեան Անթօնիս Վօլթիռանի բարի անձը կը պնդէր թէ կանանց ոտքին շղթայ անցունելու օրէնք չի կար, թէ ինքը պատասխանատու պիտի մնար, բայց չարասիրտ Մուավինը անդդդուելի մնաց իւր հրամանին վրայ: Պահականոցին մէջ սեղանի մը վրէժնած, մինչև առաւօտ աղի արցունք թափե-

լով անցուցի, ցուրտը մինչև ոսկորներս կը թափանցէր հագուստներուս թեթև ըլլալուն համար։ Անցնող դարձող, ոստիկան, արաբ, ֆէլժան հայհոյելով, հրելով, նախատելով, պիղծու պժգալի ակնարկութիւններ ընելով չափը անցուցին։ Բայց հոգ չէ խաղաղութեան պաշտօնեաներ են . . . և հանրային անդորրութեան պաշտօնատան մը մէջ կը գտնուինք . . . պէտք է որ այս ամեն բաները տեղի ունենան. քաղաքակրթութեան մարդիկ են, ո՞վ կրնայ խնշըսել . . . ամեն ճամբայ միշտ արդարութեան կ'առաջնորդէ այս պաշտօնատուններուն մէջ . . . համակերպիլ և համբերել ամենէն դիւրին դեղժափն է . . . :

Առաւօտ եղածին պէս իտալացի զօրքը Անթօնիօ, ռաքէս շղթան քակեց, զիս դուրս տարաւ երեսս լուալու համար, սակայն ի՞նչ կուէ՛ք որ տեսնեմ այդ վայրկենին, տանս վերի յարկը բնակող զղուելի կիներ պահականոցին դրան մէջ, Մուավինին հետ կը խօսէր, զիս ցոյց տալով։ Բարի զօրքը դարձեալ զիս սենեակ տարաւ, ու բաւական մխիթարական խօսքեր ընելէ վերջ նախաճաշի համար կաթ, սուրճ և հաց բերել տուաւ որ ուտեմ, ապա երկու թարիֆէ տուաւ թռէնի համար, ու զիս իրեն

նման բարի զինուորի մը յանձնելով, բանտ ուղարկեց։

Երեք օր վերջ, դարձեալ չափազանց տրեւարացայ, գէմքս անճանաչելի ըլլալու աստիճան ուռեցաւ, նուաղած շունչ մը ունէի, ու ձայնս ալ մարած էր։ Բիշիկը Մատամ Բառօլինայի խնդրանայ վրայ, քննելով զիս, զանազան դեղորայք և կաթ ապսպրեց, սակայն Միս Նօֆ արդիւնց զանոնք, ըսելով որ «անոր բաժինը ուրիշ բան չէ՝ բայց միայն արժանաւոր մահ մը»։

Երեսուն և վեցերորդ օրը հարցաքննիչին տարին, որ երկու ոստիկան ընկերակցելով՝ պաշտօնագրաւ մը զրկեց զիս Ապտինի պահականոց, իրեղէններուս մէջէն ոսկի ժամացոյցս, ոսկի մատանիս և սրտի ոսկի ասեղս Մուավինին բերին, այդ օր քննութիւններու ամենէն տարօրինակը կատարեցին։

Ժամը Ծի ատենն էր, Մուավին պէյը կառք մը նստելով զիս ալ միասին պտըացուց այն ամեն տունները ուր պաշտօնավարած էի, և որոց անունները նախապէս եղած հարցաքննութեանց միջոցին առեր էին, այդ 3 կտոր իրեղէններս ցոյց տալով թէ արդեօք ձեռքն է։

Երեք օր շարունակ, ամեն մէկ օր քանի

մը տուն հանդիպելով մէկիկ մէկիկ վկայութիւններ հաւաքեց իմ նկատմամբ, ամենքն ալ բարի վկայութիւններ տուին, ըսելով որ հաւատարմութեամբ պաշտօնավարած է մեր տունը, երբէք ու է թերութիւն չենք տեսած իր վերայ, և իր կամքովը թողած է իր գործը:

Ասոնցմէ ամենէն նշանակելիներն են, Մուհարէմ փաշա Շաքիր, բրէնսես Զիւպէյտա հանրմ էֆէնտի, Ն. Բ. Խտիվի քրոջը փոխանորդ գործակատար Ալի պէյ Սոււտի, Ն. Բ. Խտիվի քրոջը բրէնսէս Հատիճա հանրմի, իշխանուհի Նադէլա հանրմ Քաչիլի տուները, եղան ասոնցմէ ոմանք որ մեղադրեցին Մուսվինին զիս այս աստիճանին բերած ըլլալուն համար, սոյն քննական շրջագայութեան վերջի օրը, առանց բանտը զրկելու դարձեալ պահականոցի մէջ վար դրին, առարկելով թէ երեկոյեան ժամը 7էն վերջ բանտի դուռներ բանալ արգիլեալ է, անթութենէ նուաղած էի, և կարողութիւնս ոյժս բոլորովին սպառած էին, պահականոցի ոստիկան զօրաց սպայ՝ Ահմէտ էֆ. Խայրի անունով, գլխաւորապէս մարդասէր անձ մը, արգահատելով իմ վրայ, հասկցուցի իրեն որ անթի էի, անմիջապէս ճաշարանէն երեք տեսակ կերակուր, պտուղ և հաց բերել տուաւ:

աւ հրամայելով ինծի ըսաւ որ «Գու անմեղ ես մի յուսահատիր, մօտ է այն ժամը, ուր արգարութիւնը երեւան պիտի գայ և թշնամիները պիտի խայտառակուին . . . ի՞նչ ընենք, այսպէս փափաքած են . . . բայց իրենց կարծածին պէս չ'պիտի ըլլայ, ինչ որ ցոյց կուտայ արդէն ցարդ կատարուած մանրակրկիտ քննութեանց արդիւնքը . . . » Ասկէ զատ մէկ զրշող լա տալով ինձ, յանձնարարեց որ առաւօտ հացի տամ և մեկնեցաւ:

Գիշերը, պահականոցի սրահի աթոռներէն մէկուն վրայ նստած՝ կրթնած էի տախտակէ յենարանի մը, այդ միջոցին ոստիկան մը մօտեւալով ինձ ըսաւ, թէ մահմէտականութիւնը անմիջապէս ընդունէի՝ ազատ պիտի արձակէին զիս, թէ ամենէն դիւրին փրկութեան ճամբան այդ էր միայն ևն:

Բնականաբար պիտի զայրանայի միայն այս անպատկառ յայտարարութեան վրայ, որ լըրութեան գլուխ գործոց մըն էր:

Պ. ոստիկանը, վայրենաբարոյ, անգութ անասունի մը պէս մոլեգնած՝ այնպիսի հարուած մը իջեցուց գլխուս, որ պատին զարնուելով՝ ականջիս ետեւի կողմը գամի մը գալով արիւնով ողողուեցաւ պարանոցս, ու մէկ կողմէ

ալ կը հարուածէր զիս զանազան հրմշտուքներով և կը պնդէր որ արիւնը սրբեմ և չը լամ, ու մէկ կողմէ ալ հազուստներս ու գլխարկս քաշքըշելով պատուեցին:

Առաւօտ Ահմէտ էֆ. Խայրին դալով պատմեցի իրեն գիշերէն առաւօտ կրած չարչարանքներս՝ ոստիկանի կռուիի հարուածներուն տակ, որ ուրացաւ և իր ընկերներն ալ ըսին որ այդպէս բան մը տեղի չէ ունեցած՝ ու իբր թէ՛ աթոռէն վար իյնալուս գլուխս պատուած է:

Ահմէտ էֆ. Խայրին դարձեալ զիս կերակրելէ յետոյ, թրամվայի ծախքը տուաւ ու բանտ զրկեց: Մատամ Գառօլինա միշտ կը խնամէր զիս, և նոյն իսկ դեղարանէն սպեղանի բերել տալով վէրքիս վրայ կապեց, Միս Նօֆ, կռահելով որ Մատամ Գառօլինա բացառիկ խնամքներ ի գործ կը դնէ իմ վրայ, բանտին վերնայարկ սենեակը դնել տուաւ զիս, այդ սենեակին մէջ բանտարկուած կային նաև եօթէ աւելի կիներ որ մէյ մէկ տեսակ խենդեր կտրած էին, ինչ որ շատ գիւրդին էր զուշակել իրենց վրան բաց անպատկառ նիստ ու կացէն, բայց ինչ որ ալ ըլլայ, անոնք ալ իրենց կարդին արգահատանքի արժանի դժբաղդ զոհեր էին ո՞վ գիտէ ինչ նկատումներու:

Յաջորդ առաւօտ փորձեցի այլևս ինքնապաշտպանութեան միջոցներու գիմել, պաշտօնեայ կիներու միջոցաւ խնդրեցի Միս Նօֆէն որ արտօնէ տոմսակ մը զրկելու Սզգային Առաջնորդարան՝ նիւթական օգնութիւն մը խընդրելու ձևի տակ: Միս Նօֆ բաւական ձգձըգումներէ վերջ արտօնեց միայն այդ իմաստով նամակ մը գրելու և իրենց յանձնելու, մինչդեռ բուն նպատակս ատկից տարբեր բան մըն էր, թուղթ ու գրիչ տուին ինձ, և տոմսակ մը գրեցի Առաջնորդարանի հասցէով, խնդրելով որ փաստաքան մը զրկեն ինծի, Սակայն Միս Նօֆ վար դնելով զայն Ապու Ֆութուհի կուտայ որ ան ալ հայու մը կարգացնելով պարունակութիւնը հասկցած էր, ասոր վրայ կանչել տալով զիս լաւ մը յանդիմանեց ու ըսելով թէ այդ կերպ միջոցներով աւելի պիտի երկարաձգուէր չարչարանքներուս շարքը և բանտարկութիւնս:

Ասոր վրայ քանի մը օր ալ անցաւ և այլևս կանչող չկար ու է քննութիւն յառաջ տանելու, օր մը վիճակակից ֆելլաճ կիներուն մէկը պիտի արձակուէր, սոյն կնոջ ոտքը պագնելու աստիճան յառաջ տարի խնդրանքս ու պաղատանքս, որպէս զի փոքրիկ տոմսակ մը

ո և է տեղ մը պահէ իր վրայ խուզարկութեան
ատեն երեան չելլելու պայմանաւ և տանի
յանձնէ Հայոց եկեղեցին:

Բարի կինը ընդունեց աղաչանքս և տուե-
սակը տարաւ, իր մեկնեւէն երկու օր վերջ, Ա-
ռաջնորդարանէն Պարոն Յարութիւն գալով
փաստաբան Իլիաս Բաթլի հետ առին հարկ
եղած բացատրութիւնն ու խոստանալով դա-
տաւարութեանս պահուն ստանձնել իրաւունք-
ներուս պաշտպանութիւնը և մեկնեցան:

Բանտի պաշտօնեաներէն մին գաղտնաբար
հասկցուցած էր ինձ, որ քանի մը օրէն պիտի
արձակուէի, և այս մասին ալ պաշտօնատունէն
հարկ եղածը դրուած էր Միս Նօֆի և այլոց,
որք սակայն անսալով Ապու Փութուֆի պատ-
ուէրներուն որոշած էին մինչ աղատ արձակու-
մըս ճշմարտութիւնը ինձմէ պահել, գողցած
այդ մի քանի օրն ալ դառնութեամբ անցնել
տալու համար:

Եւ իսկապէս, փաստաբան Իլիաս էֆ. Բաթ-
լի գալէն երկու օր վերջ, Շաբաթ առաւօտ
պահականոցէն եկած ոստիկանի մը գրաւոր հը-
րահանգին վրայ պահականոց առաջնորդուեցայ,
ուր ինձ իմացուցին թէ՝ իբր պաշտօնական
ձեւակերպութիւն՝ պարտիմ երաջխաւոր մը տալ:

Բնականաբար առաջին մտածումս եղաւ ա-
ռաջարկել Առաջնորդարանը, զոր ամենայն սի-
րով ընդունուեցաւ Մուավինին կողմէ, որով
ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ դիմեցինք
Առաջնորդարան: Ազատ շունչ մը առնելով թէ
յետ այսու, ամեն զրկանք և տառապանք պի-
տի անհետանան: Բայց իսկոյն յայտնուեցաւ
թէ Գահիրէի այդ Արշակաւանն ալ ո՛չ նուազ
կը տարբերէր, մարդկութեան պալատ կոչուած
խեղկատակ հիմնարկութենէն:

Առաջին ճակատամարտը տեղի ունեցաւ
դռնապան պէռպէրին հետ, որ կը դժկամա-
կէր մեզ ներս ընդունելու, բայց վերջապէս
տեղի սուաւ: Յոխորտալու կարգը եկաւ երբե-
մնի ժուռնալճի մը, որ Առաջնորդական փո-
խանորդի և կամ հարցաքննիչ դատաւորի հովեր
առած արտասանեց յետագայ իմաստալից խօս-
քերը:

— Դուն հոս այսչափ տարիներ ծանօթ մը
ունեցած չես, գոնէ նպարավաճառ մը կամ հա-
ցագործ մըն ալ չունի՞ս ևն:

Ժուռնալճի էֆէնտիին խօսքը ընդհատուե-
ցաւ, Բարապան Յարութիւն աղայի գալովը, որ
աղաչանացս անսալով դնաց արթնցնել Առաջ-

նորդ հայրը, որպէս զի գործս վերջացնէ, զի
ինձ ընկերացող ոստիկանը սրտնեղած էր ընդ-
երկար սպասումէն, կ'սպառնար զիս վերստին
պահականոց փոխադրել, քանի որ Առաջնորդա-
րանը կ'երկմտէր իր ստորագրութիւնը դնել
իր մօտ գտնուած թղթին վրայ, և եթէ Առաջ-
նորդարանի պաշտօնեայ Իպրահիմ էֆի. բարե-
բար անձի միջամտութիւնը չըլլար, ոստիկանը
խփապէս իր սպառնալիքը գործադրած և վե-
րջստին պահականոց տարած էր: Վերջապէս
ճարահատեալ ես ինքս դիմեցի Առաջնորդ հօր
սենեակը ուր տեղի ունեցաւ յետագայ հարց-
ու պատասխանը:

Հայր Սուրբը. — Ճանրմ, դուն կասկածելի
մէկն ես կըսեն կոր, դուն ուրիշ տառն ալ բանտ
դացած ես եղեր, թէ հոս և թէ Պոլիս:

Ես. — Հայր Սուրբ, կը խնդրեմ զրպարտու-
թիւններ են այդ ամենքը . . .

Հայր Սուրբը — (խօսքս ընդմիջելով) անանկ
կըսեն կոր, կեցիր տեսնենք, տաներէցդ ո՞վ է:

— Տէր Սահակ հայրն էր, վախճանեալ . . .

— Էյ ուրեմն հիմակ ո՞վ է:

— Հիմա տակաւին տաներէց մը ընտրած
չեմ:

— Էյ, ի՞նչպէս պիտի կրնանք հասկնալ որ

դուն Հայ եկեղեցւոյ կը պատկանիս, ի՞նչպէս
կըլլայ որ տաներէց մը չես ունեցած մինչև
ցարդ:

— Ատիկա չէք կրնար պատճառ մը նկա-
տել զիս Հայ եկեղեցիէն անջատել, զի ունե-
ցած պաշտօնս թուրք մեծատանց տուներուն
մէջ լինելով բնական է թէ տաներէցս հոն չէր
կրնար գալ, իսկ ես . . .

— Լաւ ուրեմն ուրկէ՞ց գիտնանք որ դուն
Հայ մին ես:

— Ձեզ անծանօթ մնացած եմ սակայն
Տէր Յարութիւն քահանան պէտք է լաւ ճանչ-
նայ զիս, զի բանտարկուելէս երկու ամիս
առաջ՝ ե՛ս, կ'սկսեմ ինչպէ՞ս իրեն դիմելով
ինքնաբերաբար առաջարկած եմ, իմ Պոլսոյ
մէջ ունեցած մէկ գետինս եկեղեցւոյ փոխան-
ձել . . . կարող էք կոչել Տէր Յարութիւն
քահանան և ստուգել ըսածիս ճշմարտութիւնը
զոր չեմ դիտեր թէ ինչո՞ւ ժամանակին ձեզ
չէ իմացուցած, զի դուք բացակայ էիք այն
պահուն:

Տէր Յարութիւն քահանան ևս քնացած
ըլլալով (կերևի թէ այդ չէնքին մէջ գրու-
նուողները ժամանակը միշտ քնանալով կանց-
նեն) անկարելի եղաւ գտնել վկայելու համար

ինձ, որով Առաջնորդ Հայրը միշտ սեւեռած զիս
Հայ մը չը նկատելու գաղափարին վրայ յայտ-
նեց թէ չէր կրնար ստորագրել ոստիկանին
ներկայացուցած թուղթը, և նոյն իսկ, — Սիդ
գարըշմայրն — ըսպառնալիքով սաստեց Բա-
րապան Յարութիւն աղան, նաև Իպրահիմ Էֆ.
որ գլխաւով վիճակիս կը ջանային բարեխօսել:
Վերջապէս հասկցայ որ ազգէս ալ փրկութիւն
չի կայ ինձ, դուրս ելանք Առաջնորդի սեն-
եակէն, ոստիկանը սրտնեղած կուզէր զիս վե-
րըստին պահականոց տանիլ: Յարութիւն աղա
միջամտելով դեղագրեց դիմել Զօպանեան
Ռուբէն աղան, որ բաւական տարիներէ ի
վեր ծանօթացած եմ, դժբախտաբար այն ալ
մտաւայ գիւղ մը գացած ըլլալուն ճարա-
հատեալ դիմեցինք Հայ ապուխտավաճառի մը
որ սիրով ընդունեց, որով միասին առնելով
դարձանք պահականոց: Սակայն այդ բարի
մարդուն Շէյխ էլ Հարան մեռած և դեռ նոր
մը նշանակուած չըլլալուն չընդունուեցաւ:

Հաղար պաղատանքներով խնդրեցինք որ
ոստիկանը վերստին ընկերանայ մեզ, մինչև
Գանթարայ ծանօթ մը ճարելու համար:

Յետ երկար պտոյտներէ, վերջապէս գը-
տանք, սրճարանապետ Պարոն Բէնիկը որուն

պատկանած թաղը Ապտինի պահակատան իրա-
ւասութեանը տակ ըլլալուն զգայուն անձանց
ուշադրութիւնը գրաւողը սա կէտն է ... ըրք-
ուած, յուսահատ, ցաւօք և հեծութեամբ, ա-
նօթի, ծարաւ, օրը տարածումած, վերստին դար-
ձանք, Գանթարայ գտնուող խանութպանները
անկերպարան վիճակս տեսնելով, մեղադրանք-
ներ ուղղեցին Առաջնորդարանի և ի մասնաւորի
Առաջնորդ հօր հասցէին, որ ստորագրութեան
մը պատճառաւ, զիս այսքան անցկալի կացու-
թեան մը մէջ լքած էր:

Ալ մէկ յոյս մը միայն մնացած էր ինձ, դի-
մել փաստաբան Իլիաս Էֆէնտիի, որն որ չի
կրնալով մեկնութիւն մը տալ Առաջնորդ հօր
անխիղճ վերաբերումին մեզ հետ ընկերանալով
պահականոց դիմեց, իր ստորագրութեամբ ինձ
երաշխատորելով աղատ արձակուեցայ:

Արդ, կը հարցնեմ Առաջնորդ հօր.

1. — Ի՞նչ առիթներով կրնամ ծանօթա-
ցած ըլլալ Առաջնորդին որի ներկայութեան չեմ
եղած օր մը ոչ ամուսնաւթողութեան խնդիրնե-
րու առիթով, ոչ անբարոյական ընթացքներու
մէջ գտնուելով, ոչ Աղքատախնամէ կամ Այլ-
քատաց Հոգաբարձութենէ նպաստ խնդրելով,
աղքատաց իրաւունքը խըլելով՝ ոսկիին հարիւ.

րին 8—10—12 դրուշ տոկոսով ցրուելու առիթ-
ներով չեմ եկած առաջնորդարան:

2.— Ո՞վ է մեղաւորը և յանցաւորը երբ
ես ցարդ անծանօթ կը մնամ Ազգ. Առաջնոր-
դարանին ու հոգեւոր հայր կարծեցեալներուն,
բացառութիւնները յարգելով:

3.— Ի՞նչ պարագաներով Առաջնորդ մը
կրնայ օգտակար ըլլալ իր հոգեւոր խնամոց
յանձնուած տարագիր զաւակներուն, երբ նա
թոմարիկ բարձերու վրայ մը՛շ մը՛շ քնանալ
դիմէ:

4.— Առաջնորդի մը համար է՞ն նուիրա-
կան պարտականութիւնը չէ՞ ամիսը դոնէ ան-
գամ մը քահանաները ղրկել բանուր, հասկնա-
լու համար թէ առանց ազգի գիտութեան կա՞յ
մէկը, որ բանտարկուած է զուրկ ու է պաշտ-
պանութենէ:

5.— Ո՞վ է պատասխանատուն այն արժէ-
քաւոր կորուստներուս, զորս ունեցայ բանտին
մէջ, զխաւորաբար Պօլիս ունեցած երկու
հոգեւորս հեօմէթները որոնք օր մը ազ-
գիս պիտի կտակուէին, ինչպէս ասկէ առաջ
այս մասին արդէն խօսած էի Տէր Յարութիւն
աւագ քահանային, որ սակայն կուրախայ զիս
ճանչցած ըլլալը:

6.— Առաջնորդ մը կամ տաներէց մը, մի
միայն հարուստը ճանչնալու կոչուած է, հա-
րուստը, որ ո՛չ Առաջնորդի պէտք ունի և ո՛չ
ճաներէցի:

Միշտ բացառութիւնները յարգելով՝ որ
դժբախտաբար շատ քիչ կը գտնուի՝ Առաջնորդ-
հայր և քահանայ հայրե՛ր, կը յայտարարեմ
որ ձեր նմանները Հայաստանի լեռներուն գը-
լուխ ցամաք հացի տեղ իրենց մորուքին թե-
լերը կը կրծեն, ձեզմէ շատ աւելի օգտակար
եղած են այս ազգին:

Քառասուն և վեց օր ձրի զրպարտութեան
մը զոհ երթալով բանտարկուած կը մնամ,
անմեղութիւնս հաստատելէ վերջ ազատ կ'ար-
ձակուիմ, ու տակաւին բաւական չեն ինծի այն
չարչարանքները և կորուստի կսկիծները, դուք
ալ սոխիս վրայ սխտոր կը դնէք յայտարարե-
լով որ զիս չէք ճանչնար և դեռ ասով ալ չը
բաւականանալով կծու ակնարկութիւններ ալ
ըրիք ինծի: Ի՞նչ, կատակ կարծեցիք որք ու
թափառական Օրիորդի մը պատուոյն հետ խա-
ղալ որոյ շնորհիւ միայն իր ցամաք հացը ճա-
րած է մինչեւ այսօր, դուք զիս չէք ճանչնար
հոգ չէ, բայց ես զձեզ շատ լաւ կը ճանչնամ:
Իմ հետ նաեւ ամեն անոնք որոնք դժբաղդու-

թիւնը ունեցած են ականջ դնելու ժողովրդային շշուկներու: Օր մը սակայն, պիտի պայթին այդ շշուկները դուռ որոտումներով: Սպասենք, Տիարք, այսօրուան խաչը վաղուան Յարութիւնն ըսել է, արդարութիւնը չի մեռնիր:

Անձերու և անցքերու ահաւասիկ այն ամեն մանրամասնութիւնները, որոնց ենթակայ եղայ, անխղճօրէն ու անպաշտպան իմ ըրած լուրջ ու մանրազննին պրպտումէս բացայայտուեցաւ, թէ իմ այս դժբաղդութեանս ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ Սօփի ըսուած շահամուլ անխիղճ լրտեսութիւնի մը շահամուլութեանը և իմ անձիս հանդէպ ունեցած անբացատրելի հակառակութեանը երեսէն, ինչ որ արդարադատ ոստիկանութիւնը իմ բանտէն արձակուելէս յետոյ խղճահարուած յայտնեց թէ բոլոր այդ կնոջ էնթրիկներուն յետեանքովն է որ զոհուած և խոչտանքուած եմ՝ տարապարտուց տեղը: Սօփի ըսուած այն վատ կիւնը (Հայ Հռոմէական) Սօփի փ . . . է կը ներկայացնեմ հրապարակաւ ամբողջ Հայ հասարակութեան նկատառութեան, զգուշացնելով անին ազգայիններ ու է չըսում և յարաբերութիւն ունենալէ ատոր հետ, ինչ որ ինձ պատահեցաւ շատ կարելի է վաղը ուրիշներու ալ

պատահի խեղագար վայրկեանի մը մէկ հաւանական տրամադրութենէն:

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Ազատ արձակուելէ վերջ, փաստաբան իւրիս էֆէնտի Բաթլ հարկ եղած հետապնդումներ ընելով կառավարութեան մօտ՝ ձեռք բերաւ գրաւուած գոյքերէս մէկ մասը, մնացած կարգ մը արժէքաւոր իրեղէններուս հետ նաեւ կալուածագրերս կորսուեցան ու կարելի չեղաւ երեսն բերել:

Ասկէ զատ հարկ եղած քննութիւններով հասկցուեցաւ որ զիս հարցաքննութեան ենթարկող հարցաքննիչ դատաւորն ու Ալի պէյ Ապու Փութուհը ազգական եղած են իրարու և Ապտինի պահականոցի Մուավինը եղբայրը եղած է Ապուֆութուհի տան կառապանին, որի մեղսակցութիւնը ևս հաստատուեցաւ ծրարներու գողութեան մէջ:

Նաեւ հասկցուեցաւ որ Ալի պէյ Ապու Փութուհի տունէն ելլելէս քանի մը ամիս վերջ Յոյն սպասուհի մը կը բերեն, ուրիշ Արաք ըզ:

պատուհի մը իր ըրած մէկ գողութիւնը ծածկելու համար օր մը Պէյի գարակներու բանալիները գաղտնի Յոյն սպասուհիին մահճակալին մէջ պահած ատեն, այս վերջինը վրայ կը հանդիպի և հոն կը ծեծկուին, ու Արաբ սպասուհիի ձայնէն Ալի պէյը վար իջնելով լաւ ծեծ մը կը քաշէ Յոյնին, որ հետեւեալ առաւօտ իր իրեղէնները առնելով կը մեկնի գաղտնի:

Ալի պէյ խորհելով որ Յոյն սպասուհին թեքեա հիւպատոսարանին դիմէ իր վրան բողոքելու, տարաձայնութիւն կընէ որ իբր թէ ան իր կնոջ թանկագին քարերէն մին դողնալով փախած է և ոստիկանութեան կը դիմէ:

Գաղտնի ոստիկանութիւնը զանազան քննութիւններէ վերջ կը հաստատէ որ Յոյն ըսպասուհին Շէյխ Ապտալլահ թաղի փողոցներէն միոյն մէջ՝ ճէղիրէ կէտիտ կը բնակի, այս թաղերու մէջ քննութիւն կատարած ատեն կը հանդիպին մեր փողոց և կը դանեն Ս. Փ. անուն հայ կաթողիկէ կիներ ու անոր առաջնորդութեամբ կուգան իմ սենեակս ու կը ձերբակալեն զիս: Ս. Փ. անուն կիներ որ երկար ատենէ ի վեր ատելութիւն մը սնուցած էր իմ դէմս նախապէս սոյն խուղարկուներուն կը հասկցնէ, որ Ալի պէյի տունը աշխատող Յոյն աղջիկը

հոս կը բնակի և սենեակս ցոյց կուտայ, և այս վատ արարածը պատճառ կըլլայ որ այսքան չարչարանքներու ենթարկուիմ, մինչև որ կառավարական քննութիւնները երեան բերին արգարութիւնը և աղաւտ արձակուեցայ:

Փաստաբան Իլիաս Բաթլ զիս արձակել տուած օրը հարցաքննիչ դատաւորին իրաւամբ դիտել տուաւ, որ եթէ Ալի պէյի գողութիւն մը տեղի ունեցած ըլլար՝ աւոր միւս ծառաններն ալ պէտք է որ բանտարկուած ըլլան «Բանտարկուած են ծառաները, և ո՛ւր են հիմա,» հարցուց ան, բայց հարցաքննիչը ըսաւ, որ այդ ծառաները վաճառուած են ատենին, մինչ ի վերջոյ հաստատուեցաւ որ ո՛չ բանտարկուած են և ո՛չ վաճառուած, այլ այն ատեն կատարելապէս հասկցուեցաւ Ալի Թութուհի ինձմէ վրէժ լուծելը, իր ծառան ծրարներս դողցած ըլլալուն համար:

Այս առթիւ աւելորդ չեմ համարեր հրապարակաւ խորին շնորհակալութիւնս յայտնել Արթ. Տէր Աւետիս Աւագ քահանայ Շաղօեան հօր, որ միշտ մխիթարած է զիս հոգևոր հօր մը վայել յորդորներով ու սրտապնդած է զիս չի յուսահատիլ և համբերութեամբ տանել այն ամեն կսկիծները որոնց ենթակայ եղայ յանիրաւի:

Շնորհակալութեան մեծ բաժին մ'ունիմ
նաև ծանօթ փաստաբանք Տիարք Մկրտիչ Սօսո-
եան և Սմբատ Փափաղեան էֆէնտիներու որք
քանի մ'անգամ ունկնդրութիւն շնորհելով ինձ
բարեմիտ խորհուրդներով ու պէտք եղած տե-
ղեր յանձնարարութիւններ ընելով զիւրացու-
ցին գրաւուած դոյքերս ձեռք բերելու խնդիրը:
Նաեւ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ Առաջ-
նորդարանի Բարասլան Յարութիւն աղայի, որ
մինչև վերջին ժամը չի խնայեց իր աշխատու-
թիւնը, իբր հարազատ եղբայր:

5107

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0001223

